

Jurjen Beumer

HEEFT DE REGEN EEN VADER?

Mijmeringen over God, mens en wereld

Uitgeverij Ten Have

(Dr. Jurjen Beumer is diaconaal predikant en directeur van
Stem in de Stad -oecumenisch diaconaal centrum - te Haarlem)

Voor Willy, mijn geliefde reisgenoot

Inhoudsopgave

VOORWOORD.....	4
DEEL 1. MIJMEREN OVER GOD.....	5
1. Heimwee naar God.....	7
2. Heeft de regen een vader?	10
3. Lofprijzing als grondtoon.....	15
4. Van aangezicht tot aangezicht.....	19
5. Een streep licht in het duister.....	22
DEEL 2. MIJMEREN OVER DE MENS	25
6. Mensen van 'de Weg'	28
7. Jouw innerlijk labyrint.....	31
8. Bezield leven.....	34
9. Oefenen in 'Ja' zeggen.....	37
10. Herinneren, herdenken en gedenken.....	41
DEEL 3. MIJMEREN OVER DE WERELD.....	44
11. Over 'brood' gaat het weer in onze dagen.....	46
12. Geld stinkt (niet).....	50
13. Franciscus van Assisi en de Islam.....	55
14. Troost voor de stad.....	61
15. Beloofd land.....	66
Andere publicaties van Jurjen Beumer.....	69

VOORWOORD

'Mijmeren' doe ik in dit boek. Stil staan bij, gedachten en gevoelens iets langer vasthouden dan in de gebruikelijke haast van het leven. Om vervolgens het gekozen onderwerp innerlijk af te tasten en te bevragen. Mijmeren lijkt op mediteren, maar ik móét minder naar mijn gevoel, waardoor ik me vrijer voel. Mijmeren komt van 'memor', het Latijnse woordje voor 'denkend aan' of 'acht gevend op'. Al mijmerend sla je acht op mensen, dingen en gebeurtenissen. Er komt diepte in. Op het ogenschijnlijk gewone ben je nog lang niet uitgekeken, blijkt dan. Ook je medemens bergt veel meer verrassingen in zich dan je voor mogelijk hield. En jijzelf, je eigen bron bevat veel meer energie dan je besepte.

Mijmeren is afsteken naar diepere lagen in mens en wereld, is stoten op levensvragen die om een reactie van onze kant vragen. Dat doe ik in dit boek, ik sondeer, ik geef signalen af en ik probeer bij dit alles te blijven luisteren. Want wie weet, spreek ik voor mijn beurt en kan ik wel menen dat ik ná-gedacht heb, ervaren en geproefd, maar misschien is mijn reikwijdte tóch te beperkt. Al luisterend ervaar ik dat mijn eigen geestelijke actieradius inderdaad te eng en ingeperkt is. *God, mens en wereld*, de drie delen van dit boek, hoe zou ik hierover ooit louter vanuit mijzelf zinnige dingen kunnen zeggen? Een handreiking wil ik, zoek ik, een goed verhaal dat mij uitdaagt, corrigeert, tegenspreekt en troost. 'Iets' dat me voorbij mijzelf brengt en mij buiten m'n eigen oevers laat treden, op weg naar vruchtbaar grasland, naar grazige weiden, sámen met alle mensen van deze planeet. Nog heviger verlang ik naar 'Iémand', die spreekt, handelt, wenkt en troost. In alle hoofdstukken van dit boek sijpelt deze Iemand door, verborgen tussen de witregels - Schepper van mensen, Erbarmmer en Ontfermer - God. Van mij komen slechts de woorden.

'*Heeft de regen een vader?*' is de titel van dit boek. Het is een vraagzin uit het bijbelboek Job. In hoofdstuk twee ga ik er dieper op in. Het is een poëtische vraag. Dichters denken en schrijven voorbij het bekende. Want hoezo 'heeft de regen een vader?' Dat weet je toch niet? Al ons mijmeren en nadenken loopt vast op een gegeven moment, niéts weten we! Tussen dat niét-weten of niet-meer-weten én het vertrouwen dat onze geloofswaarden ergens over gaan, over een God die ons draagt en schraagt en onze wereld naar een goed eind zal brengen, pendelen mijn woorden. Ik hoop dat degenen die met mij mee mijmeren opveren en hun weg in vreugde mogen vervolgen.

Jurjen Beumer

Haarlem, voorjaar 2007

DEEL 1. MIJMEREN OVER GODDEEL 1. MIJMEREN OVER GOD

Steeds weer en steeds intenser stuit mijn bestaan en het nadenken hierover op dat onherleidbare, onkenbare en naar-zich-toe-trekkende begrip 'God'. Alles - geschiedenis en natuur, het persoonlijk leven en het leven van de mensengemeenschap - lijkt hiermee te beginnen én te eindigen, zoals de cirkel om een onzichtbaar middelpunt draait en wentelt.

Niets lijkt zinvol als het bestaan zijn diepte niet vindt in het geheimvolle 'Ik zal er zijn - ík wél'. Elke hoop verdampt en elke zin ontgaat me als aan mijn naam niet dé Naam wordt toegevoegd. Treurnis, verdriet en gemis gaan aan zichzelf ten onder, als ze niet omarmd worden door de Barmhartige. De wereldvrede, het uitzicht op het goede leven en de gerechtigheid, ze worden de grond ingeboord als de trekkracht van de Eeuwige ontbreekt.

Meters boeken heb ik over God gelezen. Mijn verstand is onverzadigbaar. Het wil meer, steeds meer. Ik geniet ervan, ik leer en orden, ik ruim op en maak schoon schip. Ik besef terdege dat ík het ben die vanaf 'beneden' zaken toedicht aan 'boven', die van 'buitenaf' meent 'binnen' te kunnen komen. Kilometers dogma's en leerstellingen, gedachtenstelsels en standen van zaken worden door ons ontworpen. Om deze hele rij tastbaar en dichterbij te krijgen, bedenk ik beelden en metaforen. De beelden werken voor een tijdje, ik associeer nu meer dan dat ik redeneer. Dat is winst. Maar toch, ook dit ontglipt me. Misschien móét dat. Althans, dat zeggen mijn geestelijke leidslieden. 'Laat los', houden ze me voor. 'Zak door het plafond van het steeds weer alles willen wetende brein. Schud je hoofd leeg, leer de tweede taal van voorbij weten en redeneren, volg de beweging van je hart. Probeer niet de hemel in je hoofd te krijgen, maar schep een hemel op aarde voor mensen in nood.' Ik probeer hun raad op te volgen. Opeens ervaar ik een stuwende kracht, iets pakt ons op en verzamelt ons. Wind, geest, geestkracht. Opnieuw lees ik de heilige teksten, ik ga verstaan, ik word opgetild. Dat van toen, breekt door naar ons nu. Wind in de zeilen. Waar vandaan? Eén staat op de oever. Hij wenkt uit de verte en vraagt ons of we mee willen doen. 'Ja', zeggen we aarzelend en steeds opnieuw. We kunnen en willen niet meer terug.

'In een wijde zee van bewogen stilte, van onrustige rust,
steken de psalmregels als stukken rots, als klippen omhoog:
daaromheen is de zee van zwijgen, van zwijgend verlangen, van
stil heimwee.'

Joh. de Groot 1

'Zoals een hinde smacht
naar stromend water,
zo smacht mijn ziel
naar u, o God.'

Uit het bijbelboek Psalmen, psalm 23, 2.

¹⁾ Geciteerd in: 'De Psalmen', serie tekst en uitleg, Groningen,
Batavia 1947, p. 69.

1. Heimwee naar Godl. Heimwee naar God

Grote droogte heeft het hert of de hinde opgejaagd, of misschien heeft er wel een brand gewoed in de steppen. Zijn botten steken door zijn vermagerde lichaam. Hard rennen kan hij niet meer, en waar zijn de anderen van zijn kudde, dood? Eén ding is noodzakelijk, water, een paar slokjes maar. Bijna uitgedroogd doolt het hert door de vlakke, waar is levensreddend water? Psalm 42 is misschien wel een van de bekendste en mooiste psalmen uit de bijbel, vooral de eerste versen. Ze klinken nog dieper in de Statenvertaling: 'Gelijk een hert schreeuwt naar de waterstromen, alzó schreeuwt mijn ziel tot U, o God.'

De psalmdichter heeft dit beeld van het hijgend hert in zijn geheugen staan, misschien heeft hij wel eens zo'n verdwaald hert gezien. Nu past hij het toe op zijn eigen situatie. Hij is ver van huis en hij voelt zich als het hert. Misschien is hij een pelgrim in een ander land. Heimwee heeft hij. Heimwee naar zijn eigen land, naar zijn familie en vrienden, heimwee naar de dingen die daar zo gewoon zijn en hier zo anders. De taal bijvoorbeeld, je hoort andere woorden om je heen. Je houvast is weg, de structuur van je eigen bestaan wankelt. Je kunt het niet uitleggen, men begrijpt je niet. Je hakkelt, je stottert, je voelt je vreemd, je bént een vreemde. Het heimwee groeit, je verlangen naar waar je was en je veilig voelde neemt toe. Er zijn zelfs periodes dat je er ziek van bent, neerslachtig en moedeloos. Welke kant moet je op? Het schroeit in je keel, waar is water? *Zoals een hinde smacht naar stromend water, zo smacht mijn ziel naar u, o God.*

De pelgrim is op pad gegaan. Bewust, hij kóós ervoor, hij wilde weg van de plek waar hij was. Hij wílte heimwee voelen en ervaren. Te gewoon en te bekend was alles om hem heen geworden. 'Wat ben je bedroefd, mijn ziel, en onrustig in mij.' De ziel was droog komen te staan, er was geen uitdaging meer. Zo gewoontjes, zo grauw, zo grijs was het bestaan geworden. Ook de godsvrucht was weggezaakt. Datgene waar hij vroeger warm voor liep, het gaan naar de tempel, ook dat was verdwenen. Het geloof, de inspiratie, God, opeens was het weg, weggeleden als het water van een eend. Nog een klein sprankje hoop was er in hem, een klein zonnestraaltje kon nog in zijn ziel klimmen. Die zonnestraal gaf hem de moed om weg te gaan, op pad naar het onbekende en weg van het békende en uitgekauwde.

Is er in ons, in onze ziel nog die zonnestraal, die kleine glimp van licht, die je aanmoedigt om op pad te gaan? Want dat vraagt de psalm aan ons, om met de pelgrim op reis te gaan, om een innerlijke reis te maken voorbij het overbekende van onze cultuur, onze samenleving en ons eigen leven. Durven we dat? Een innerlijke pelgrimage maken. Een vuur in ons leven toelaten dat alles weg brandt waar we ons teveel aan gehecht

hebben? Terugvinden wat écht is, wat goed is en rechtvaardig, wat schoon is en authentiek. Is het niet zo? Dat er ergens iets knaagt in ons, een heimwee, een soort innerlijk weten dat ons leven nog niet zo is zoals het zou moeten zijn, dat de samenleving een kant op gaat die verontrust, dat onze westerse cultuur als geheel in verval raakt, decadent en unheimisch is. Met deze intuïtie gaat de pelgrim op weg. Het innerlijk kompas laat hem of haar een tekort zien, op alle fronten een tekort. 'Wat ben je bedroefd, mijn ziel, en onrustig in mij.' Hij wil dat tekort niet, hij wil op zoek in hemzelf en buiten hemzelf naar mensen en dingen die dat tekort kunnen opheffen. Nu, nu hij op reis is gegaan, vanaf de plaats waar hij nu is, in een ander land, ervaart hij dat tekort nog scherper. Immers, in het eigen land, op de eigen plek kun je dat tekort verdoezelen of opvullen met surrogaat. Je hebt huis en haard, vrouw/man en kind, geld en goed, kerk en kroeg - daar thuis op de bekende plaats, op de bank voor de tv mérk je niet eens dat knagende tekort. Maar nu, nu je daar vandaan wég bent, nu doorzie je het. Door weg te gaan, op pad te gaan is er een bosbrand door je leven gegaan. Waar je nu bent en staat is de vlakte kaal en dor, weg geschroeid zijn alle dingen die er niet meer toe doen. Tot vervelens toe die bekende koppen op de tv met hun waanwijsheden, je hoeft het niet meer. Tijdens je innerlijke reis heb je er afstand van genomen. Die samenleving van jou, waar je nu op een afstand tégen aan kijkt, je ziet en doorziet hoe ze is vastgelopen. Hoe zij nog steeds kleinen een kopje kleiner maakt, ze afschrijft en negeert, en hoe ze de zogenaamde groten opblaast tot buitenmenselijke maat. Opnieuw ga je deze mechanismen als ónrecht benoemen. Die cultuur van jou, tijdens je innerlijke pelgrimsreis zie je en doorzie je hoe het mooie en het schone op de tocht is komen te staan, hoe onfatsoen is gaan regeren en grofheid de monden vult. Precies daar, op die kaal-geschroeide plek in een ver land schreeuw je het als het ware uit: water wil ik, water móét ik en het beeld van het moede en dorstige hert wordt het beeld van jouw ziel, jouw innerlijke landschap, jouw diepste binnenste.

*Mijn ziel dorst naar God,
naar de levende God,
wanneer mag ik nader komen
en Gods gelaat aanschouwen*

Het hoge woord is eruit, het hóge woord ... God. Wie durft het nog in de mond te nemen in deze verwarde tijden? Wie wil het nog gebruiken temidden van alle opgeklopte godtalk? De psalmdichter doet het en helpt ons. Alle tekort van mens en wereld, al ons heimwee in deze unheimische wereld balt hij samen in ... God.

Onze ziel, wanneer God daar uitgeperst wordt, verschrompelt en krimpt ineen. Onze ziel is dan een plek zonder ankerplaats, ze

gaat dwalen en dolen en raakt van huis. Zonder ´heimwee naar God´ kan onze ziel ook geen zielsverwanten meer vinden met hetzelfde heimwee. We worden dan eenlingen die eenzaam rondraaien in onze eigen baaierd van wanhoop. Onze wereld is er het toonbeeld van. Ons dorsten en smachten, ons verlangen en verwachten, onze heimwee - het is onze diepste eigenheid, het is de drijfveer van onze menselijke soort. Je ontdekt het als je je levensreis gaat en vaart op het innerlijk kompas van je ziel. Aangekomen in het verre, andere land, op plekken in je ziel en je hart waar je misschien nog nooit was ontdek je de Ene. Die kleine zonnestraal in je, waardoor en waarmee je op weg durfde gaan was al een teken van zijn aanwezigheid. De steppebrand in je leven heeft je veel opgeleverd. Je mag nu, na je pelgrimsreis terug naar huis.

Je bent veranderd, zeggen ze; je wanhoop is er nog wel, maar die legt het af tegen de hoop. Je bent rustiger, zeggen ze; de onrust is er nog wel, maar je bent er meer mee in het reine. Je gezicht staat minder strak, zeggen ze; je voelt nog wel je verdriet, maar de vreugde wint terrein. Je dorsten en smachten, het knagende gevoel van het tekort, nee, nooit zal het je verlaten, maar het heeft een plaats gekregen. Je hebt, zoals het hert, een waterbron gevonden. En steeds zullen ze je de vraag van de psalm stellen: ´waar is dan je God?´ Sterker nog, deze vraag, de grootste vraag aller vragen, is geen moment uit je eigen gedachten. Jij weet het antwoord ook niet, maar jij hébt gedronken. Jij hebt tijdens je pelgrimsreis, samen met de psalmdichter, aan waterstromen gestaan en gedronken. Je leven is gered, je heimwee is balsem voor je ziel geworden.

'De bevende brug, die wij over den afgrond hebben gelegd, hangt ijdel, sinds we vermoeden, dat niet het overschrijden en verder gaan, maar het afdalen en wachten onze bestemming is. Eerst over hem, wien ook de afgrond zelve een woning werd, keeren de hemelen weder, die hij eertijds roven wilde. (...) Dit niet is diep-zijn, dat men diepe dingen zegt, maar dat men in de diepte afdaalt.' 2

'Zijn de poorten van de dood toegankelijk voor jou,
de poorten van de duisternis, heb jij die ooit gezien?
Heb jij de uitgestrektheid van de aarde onderscheiden?
Vertel op, als je er toch alles van weet.
Waar is de weg naar de woonplaats van het licht,
en duisternis, waar is haar plaats?
Dan kun jij ze thuis brengen
en ze wegwijs maken.
Jij weet dat toch, zo lang geleden geboren,
met zo'n enorm aantal jaren achter de rug.
Ben jij doorgedrongen tot de schatkamers van de sneeuw,
de schatkamers van de hagel, heb jij die gezien,
die ik opspaar voor moeilijke tijden,
voor dagen van strijd en oorlog?
Waar is de weg naar de tweesprong van het licht,
en vanwaar in het oosten waaiert de dageraad uit?
Wie groef een bedding voor de stromende regens,
wie effende een pad voor de rollende donder
om regen neer te gieten op een onbewoond land,
op een woestijn waar geen mens is,
om wildernis en woestenij te drenken
en zelfs daar fris groen te doen ontkiemen?
Heeft de regen een vader?
Uit het bijbelboek Job, hoofdstuk 38

2) K.H. Miskotte, *Antwoord uit het onweer*, Amsterdam 1936, p. 232, 235.

2. Heeft de regen een vader? 2. Heeft de regen een vader?

Steeds vaker grijp ik naar teksten, zoals deze woorden hiernaast, of ze nu oud zijn of van jonger datum. Ze zijn een verademing in een tijd van taalarmoede en verbale vervlakking. Als mensen elkaar niet veel meer te zeggen hebben dan verliest ook de taal haar zeggingskracht. Terwijl de hunkering naar levensverdieping en menselijke nabijheid zich elke dag meer aandient! Het is af te lezen op de gezichten van de dwalende en dolende mensen die wij zijn. Voor mij persoonlijk geldt dat de taal mij meer boeit dan het beeld. Visuele kunst, een film bijvoorbeeld, beoordeel ik graag naar het gesproken woord. Een talig mens heeft het daarom best moeilijk in een overwegend op kijken ingestelde cultuur, waarbij de tv bijna het alleenrecht heeft. Ik krijg er steeds meer moeite mee dat mij een bepaald, voorgevormd (wereld)beeld wordt opgedrongen via een beeldscherm of het 'display' van mijn mobiele telefoon. Ik wantrouw dat en ik ervaar manipulatie. Goede teksten daarentegen, het liefst op papier voor me, doen me opleven, vooral wanneer ze religieus van aard zijn. Dat komt denk ik omdat er tussen mij en de teksten een relatie kan gaan groeien, één van woord en wederwoord in wisselende volgorde. Hun kracht is dat ze mij als lezer iets geven én afnemen. Ze willen bij mij weghalen wat een mensenleven stagneert en halveert. Daarvoor in de plaats wil de woordtaal van proza en poëzie mij wijsheid en diepgang aanreiken en deze inzaaien in mijn dagelijks leven. Dat kan gebeuren omdat deze taal gewikt en gewogen is door generaties-lange ervaringswijsheid. Gewikt en gewogen zijn ze mijn lievelingsteksten geworden. Neem nou het bijna ongeëvenaarde verhaal van Job, waarover dit hoofdstuk gaat. Het is een verhaal dat zich laat lezen én zien als een toneelstuk vol dramatiek, psychologische wendingen en religieus-gelovige diepgang. Onovertroffen in de wereldliteratuur en altijd weer actueel op het moment dat de woorden ter sprake worden gebracht. Het openingscitaat hierboven stamt uit 1936 en de auteur K.H. Miskotte wist intuïtief dat de woorden van Job nodig en noodzakelijk waren in een tijd dat de nazi's langzaam opdrongen en zich bedienden van, jazeker, uiterst religieuze taal om hun wandaden kracht bij te zetten. Miskotte ontmaskert met zijn boek over Job deze gevaarlijke retoriek. Hij voorzag dat deze religie van Hitler en de zijnen het heilige van de joodse en christelijke religie omzette in een heilloos en alles vernietigend fascisme. Dán worden deze oeroude teksten ook verhalen van verzet. Grote klassieke teksten zullen daarom elke tijd overstijgen, omdat ze feilloos de tijdgeest fileren en kritiseren. Zo lees ik Job in onze tijd en context, in de overtuiging dat we een weg aangereikt krijgen in de wirwar van nieuwe religiositeit en culturele verwarring.

Het verhaal van Job gaat over een schatrijke man, die heel veel om God geeft. God is de bodem waarop hij staat, zou je kunnen zeggen. De tegenstrever en tegenspeler van God, in de bijbel (en ook nu nog!) satan of duivel geheten, komt bij God op bezoek. 'Die Job van jou', zegt de satan tegen God, 'die Job die zoveel om jou geeft, ik ben benieuwd of hij, wanneer alles van hem wordt afgenomen nóg zo gelovig is en blijft.' God laat zich uitdagen door de satan en zegt tegen hem: 'Je mag alles met mijn geliefde Job doen (wat een macht hebben de anti-krachten!), je mag hem zijn bezit, zijn vrouw en kinderen, zelfs zijn gezondheid afnemen, maar het enige wat je niet van mij mag, is hem doden.' Zo gebeurt. Job verliest echt alles. Na het tekeer gaan van de satan heeft hij niéts meer. Helemaal berooid en vol zweren zit hij op de mestvaalt. 'Job pakte een potscherf om zich te krabben, terwijl hij in het stof en het vuil zat.' (2,8) In hoofdstuk 3 van het verhaal komen de vier vrienden van Job aan het woord. Dat duurt zo tot het eind van het verhaal. Het is prachtige, bijbelse poëzie. Allemaal doen deze vrienden hun zegje. Alle vier hebben ze hun een woordje klaar over het bizarre toneelstuk dat 'leven' heet. Het zijn ook visies op ons leven nu, bespiegelingen over onze menselijke geschiedenis waarin zoveel gebeurt dat we niet kunnen rijmen. Het rijmt niet en het past niet, het mag niet en het kan niet, en tóch gebeurt het. Hoe vaak zeggen we dat niet tegen elkaar. Je kunt je voorstellen dat Job en zijn vrienden zulke gesprekken met elkaar voerden. Job in ellende op de mestvaalt en de anderen om hem heen, zoekend naar een verklaring voor het leed van mens en wereld. Kan Job daar iets mee? Het verhaal wordt echt spannend als aan het eind God zelf aan het woord, één op één met zijn vriend Job. Prachtig en huiveringwekkend.

Zoals gezegd, alle spelers in het toneelstuk Job zijn aan het woord geweest. Iedereen heeft gesproken, pagina's lange, prachtige teksten. Allemaal hebben ze hun zegje gedaan: Job zelf, zijn drie vrienden Elifaz, Bildad en Zofar en later nog een keer de vierde vriend Elihu. De vrienden zijn met Job in gesprek gegaan, hij was het lijdend voorwerp. Al hun wijsheden en onwijsheden hebben ze over hem uitgestort, en hoe moe en zwak hij ook was, uitgeput door zijn kwalen, hij diende ze van repliek. Job houdt vol: 'jullie kunnen me wat, ik heb niéts gedaan wat het verdient dat dit kwaad mij treft. Hou maar op met jullie mooie theorieën en jullie geloofspraatjes. Ik wijs ze af, ik leg ze naast me neer, ze passen niet in mijn beeld van God.'

Intussen had Job niet door dat hij in zijn antwoorden aan zijn vrienden én in zijn reactie op God zélf ook weer allerlei theorieën en zienswijzen over God en mens naar voren had gebracht. Zoals wij dat ook doen, het is herkenbaar. We wijzen de ideeën van anderen af, omdat we het politiek niet met hen

eens zijn, of omdat we godsdienstig van mening verschillen - dat staat toch zo niet in de bijbel, zeggen we dan - maar we beseffen niet of nauwelijks dat we door onze tegenwerpingen aan de ander er wéér een theorie of zienswijze aan hebben toegevoegd. En zo gaat het maar door! En zo komen mens en wereld maar niet verder. Ziehier de inzet van het bijbelboek Job. Job én wij, we worden getest en getoets, of we onze zélf bedachte zekerheden durven loslaten, of we belangeloos kunnen en durven geloven en leven. Daarom is de duivel zo listig in het boek Job. Want de duivel schat in dat wij door de mand vallen met onze houvasten, met onze theorieën, met ons grijpen naar zekerheden, met ons indelen in goed en kwaad, met onze denksystemen en handelwijzen.

Nu iedereen gesproken heeft en de hele wereld met al haar waanwijsheid de revue is gepasseerd. Nu we al onze klachten en klagen omhoog hebben geslingerd, naar God die nu eindelijk eens; ja wat eigenlijk? Wat zou God moeten? O jij schepsel, denk jij dat jij weet wat God zou moeten? Daar heb je het weer. Niet dat we alleen onze éigen wijsheid en kennis in beheer willen houden, nee, óók het bestel van God willen we het liefst narekenen en uitstippelen.

Het is inmiddels doodstil geworden op de plek waar Job en zijn vrienden zich bevinden. Niet alleen zij zelf zijn stil gevallen, maar het is net alsof de hele schepping even de adem inhoudt. Wat nu gezegd gaat worden is van wezenlijk belang voor het verstaan van de zin en de onzin van het leven. Nu laat de schrijver van het boek Job God zelf aan het woord komen. Als de stilte tussen mensen echt pijnlijk gaat worden, als al ónze vragen gesteld zijn, dan! Het staat er tot twee keer toe: 'En de Heer antwoordde Job vanuit een storm. Hij zei ... :' (38,1 en 40,1) Het dondert en bliksemt, een orkaan is het, de hele wereld wordt door elkaar geschud. Jij en ik, het is alsof we op de kop worden gezet, met het hoofd naar beneden, om al die vaststaande zekerheden en al die betweterij uit ons te schudden. Niks weet je, jij mens, je bent een stip in de marge van mijn schepping. Je hebt je opgeblazen als een luchtballon, één kleine prik erin en ploef je loopt leeg. Wat weet je van Mij? Waarom leg jij mens mij God toch zoveel in de mond? 'Wie is het die mijn besluit bedekt onder woorden vol onverstand? Sta op, Job, wapen je; ik zal je ondervragen, zeg mij wat je weet. (38, 2 en 3).

Wat dan volgt is inderdaad stormachtig. God loopt in het prachtige gedicht (hoofdstuk 38) zijn hele schepping door, hij vraagt en bevraagt. Niet om de mens te verpulveren, maar om hem of haar weer rechtop te krijgen. De hele *natuur* doet mee in Gods antwoord: 'Waar was jij (Job, mens) toen ik de aarde grondvestte? Vertel het me, als je zoveel weet.' 'Heeft de regen een vader?' Toe vertel, zeg het! En de *kosmos* doet mee: 'Kun jij de Plejaden aan banden leggen of de ketenen Orion

losmaken? 'Ken jij de wetten van de hemel? Kun jij jouw orde aan de aarde opleggen?' Vervolgens *de dieren*. Ze hebben in het boek Job een prominentere plaats dan de mens, sterker nog, de mens komt in dit hele scheppingsbetoog niet eens voor. ³ De dieren wel: 'Is het op jouw bevel dat de arend opstijgt en zijn nest in de hoogte bouwt?'

Dan neemt de schrijver van het boek Job even een korte pauze. Nog overdondert door dit 'geweld' uit de hemel laat hij Job zeggen: 'Ik ben onaanzienlijk. Wat zal ik u antwoorden? Ik leg mijn hand op mijn mond. Ik heb eenmaal gesproken en zeg niets meer, tweemaal - en doe er het zwijgen toe.' (40, 3-5) We kennen dat gebaar. We slaan onze handen voor de mond als we niks meer weten te zeggen, als we zien dat ondanks de vele inspanningen voor de vrede, de oorlog toch door gaat. Dreigende straaljagers in de lucht, zoveel doden! Elke dag aanslagen, mensenlevens die niets waard lijken te zijn. We slaan onze hand voor de mond als we horen dat iemand die we lief hebben moet sterven. Alle grond zakt ons onder de voeten vandaan. Drijfzand blijken onze mooie theorieën en ideeën over leven en dood. Bibberend, tegen wil en dank zakken we in de afgrond.

En de rol van God in dit 'toneelstuk'? Na deze korte reactie van Job gaat God verder, opnieuw een antwoord uit de storm. In hoofdstuk 40 worden twee mythologische oerdieren opgevoerd, het nijlpaard en de krokodil (Behemot en Leviathan). Het zijn de 'tegenhangers van de schepping'. (Van Wolde, 136). De schepping, onze geschapen werkelijkheid heeft altijd twee kanten. Weliswaar is de chaos van voor de schepping bedwongen, zo leren ons de eerste verzen uit de bijbel, maar het 'woest en ledig' speelt nog steeds op en blaast nog behoorlijk haar partijtje mee. We ervaren dat elke dag, in het grote van de grote wereld en in het 'kleine' van ons persoonlijk leven. 'Schepping sluit de chaos dus niet uit, maar in. (...) Dit maakt dat de wereld voor de ogen van de mensen een vat vol tegenstellingen is. Zij biedt de mens een breed scala aan mogelijkheden die alle uitersten omvat van schoonheid tot lelijkheid, van leven tot dood, van hoop tot wanhoop, van orde tot chaos, van schepping tot vernietiging, *zonder dat de mens er greep op kan krijgen.*' (Van Wolde, 138, cursief. jjb) Dat laatste, daar nu gaat het precies om in het boek Job, dát we die greep dan ook inderdaad los laten. De greep op onze morele categorieën, ons kennen van goed en kwaad, of hoe de wereld in elkaar zit is, of hoe de toekomst eruit gaat zien, of hoe we politiek moeten handelen. Hoe we vervolgens heel

³) E. van Wolde, *Meneer en mevrouw Job. Job in gesprek met zijn vrouw, zijn vrienden en God*, Baarn 1995/2, p.129.

vroom of heel radicaal ónze theorieën in de richting van God schuiven en door God laten legitimeren. En daarmee God tot een verlengstuk van onszelf maken, en daardoor God monddood maken. Beroemde geestelijke schrijvers zeiden het al, ook God moet je durven loslaten omwille van God. Want steeds weer nemen we God in een wurggreep waardoor de Eeuwige niet vrij is om te doen wat vanuit zín bestel nodig is. Heel subtiel en zonder dat we het zelf doorhebben gebeurt dit, ook in ons persoonlijk geloof dat vaak omgeven is met zoveel twijfel. Het boek Job zegt dan heel kritisch: jouw twijfel, hoe echt die misschien is, kan ook een maniertje worden, een quasi- vrome geloofspose waarmee je God inpalmt. Of onze vele vragen, vooral de waarom-vragen. Echt, ze zijn authentiek, en ze gaan diep als het waarom van leed en lijden ons onderuit haalt. Maar ook dan zegt het boek Job: wie zegt dat jÓuw vragen de vragen van God zijn? Dat pagina's lange antwoord uit de storm wil laten zien dat je het níet weet, dat je géén inzicht hebt, dat jouw kennis en wijsheid alleen maar inhoud heeft vanuit de menselijke kant van het bestaan. Van God uit gezien weet je niks, je zult het niet weten en je hoeft het niet te weten. Laat het los! *Heeft de regen een vader?* Daar zul je nooit achter komen. De andere kant van ons bestaan, de visie 'vanuit de hemel' om zo te zeggen, daar moeten wij mensen vanaf blijven. 'Uit de hemel', kan pas een zegen en een verrassing voor ons worden, als wij God loslaten om Gods wil. (Eckhart) De allerlaatste woorden van Job beschrijven deze 'lege' geloofshouding. 'Eerder had ik slechts over u gehoord, maar nu heb ik u met eigen ogen aanschouwd.' (42, 5) Zijn oren hadden genoeg te doen gehad. Discussieren, debatteren, praten, vergaderen, radio en televisie. Allemaal feiten, meningen, theorieën, spinsels, geloofswaarheden en noem maar op. Om gek van te worden. Door het antwoord uit de storm is dit allemaal onderuit gehaald, godzijdank, even die last weg ... en heel even zién, even het totaal-overzicht, even de onthulling van ons menselijk drama voor de ogen van Job. Hij heeft even gezien, geschouwd. Even mocht hij naakt voor God staan, zoals hij écht ten diepste was, bemind en gezegend. In de proloog vervloekte hij de dag dat hij werd geboren, in de finale is hij een gezegend mens geworden. Omdat hij zijn mond niet heeft gehouden voor God tégenover God. Deze gezegende mocht even zien. Zo staat Job in de bijbel uitgetekend. En wij? Willen wij ons spiegelen aan deze 'dienaar van God'? (42,7) Wij met de zware last van die honderden waarom-vragen op onze rug. Ons persoonlijk leven is erdoor getekend. Maar ook onze wens en ons diepe verlangen om al deze vragen ooit eens te mogen loslaten, om ons temidden van het razen der volken en het woeden van het eigen hart bemind te weten door onze Schepper en Heiland. Voor velen, voor ons allemaal denk ik, is het leven een enorme opgave. We voelen ons maar al te vaak als

Job die zich zit in zijn ellende zit te krabben op de mestvaalt. Maar soms ervaren we ook dat de opgave die het leven ons stelt te dragen is als we datzelfde leven als een gave gaan zien. De ervaring dat ons leven een geschenk is, een geschenk om te delen en uit te delen. Die ervaring geeft lucht, geeft adem, de zwaarte van het bestaan wordt een beetje opgeheven. Job probeerde dat ook, maar hij deed nóg iets. Job leerde dwars door de storm heen dat er nog meer van hem gevraagd werd, dat hij de overgave moest aandurven, dat hij moest leren uit handen geven, alles. De ideeën en theorieën, de waarom-vragen en het dagelijks klagen en klachten. Gave, opgave, overgave: deze drie, maar de meeste is de overgave. *'Heeft de regen een vader?'* Ja, eeuwige God, dat bent U. U bent milde regen in de droogte van ons bestaan. U leert ons de overgave. U gaf ons Iemand die dat deed.

'Ik zing niet om te uiten maar om al zingende te innen. Ik zing uit ademnood. Zoals ik ook kerkliederen en in het algemeen liturgische teksten heb geschreven, niet omdat ik geloofde maar omdat, om mijzelf het geloof te binnen te brengen.' 4

'Loof God in zijn heilige woning,
loof hem in zijn machtig gewelf,
loof hem om zijn krachtige daden,
loof hem om zijn oneindige grootheid.
Loof hem met hoorngeschal,
loof hem met harp en lier,
loof hem met dans en tamboerijn,
loof hem met snaren en fluit.
Loof hem met klinkende bekkens,
loof hem met slaande cimbalen.
Alles wat adem heeft, loof de Heer.
Halleluja.'
Uit het bijbelboek Psalmen, psalm 150.

⁴⁾ W. Barnard, *Lofzang is geen luxe. Gepeins bij psalmen*, Zoetermeer 2005, p.148.

3. Lofprijzing als grondtoon

In dit hoofdstuk wil ik een ode brengen aan de musici in onze kerken, met name aan de organisten. Zonder hun muzikale inbreng zou het zingen van de christelijke geloofsgemeenschap ijl klingen en verwaaien. Want er móet gezongen worden. Geloven zonder zingen is als zwemmen zonder water. Jonge mensen houden over het algemeen heel veel van muziek, maar niet van een kerkorgel. Mijn beide dochters vinden het plechtig en stijfjes klinken. Ooit noemden ze de klanken van een orgel 'begrafenismuziek'. Hun oren zijn gewend om te luisteren naar moderne vormen van muziek en een kerkorgel past daar niet zo bij. Geen wonder dat in de 'blijje' opwekkingskerken het orgel vaak ontbreekt. Daar spelen muziekcombo's op moderne instrumenten van deze tijd christelijk popmuziek of gospelrock. Ik begrijp dat deze muziek jonge mensen aanspreekt, maar zelf weet ik niet zo goed wat ik er van moet vinden. Ik houd het op een mix van goede muziek in onze kerkdiensten, waarbij kwaliteit voorop staat, ook de kwaliteit van de teksten.

De cantor en de organist zie ik graag als de muzikale leiders van een parochie of een gemeente. Zij hebben oog en oor voor de muzikale tijdgeest en naast de bekende bundels introduceren ze ook steeds andere muziekvormen en nieuwe liederen, waarbij de jongere generaties hun speciale aandacht hebben.

Een organist op de orgelbank lijkt op een machinist in de machinekamer van een grote zee-stomer. Klaterende kleppen, ronkende motoren, tientallen pijpen, honderden ventielen. Langzaam komt de boot op gang, hijgen en steunen, klagen en kreunen, schudden en stampen. De mensen aan boord maken elke beweging mee. Ze voelen het trillen van de motoren, ze horen de schroeven wild door het water slaan, ze vermoeden een kapitein op de brug en ze ruiken de rook die uit de schoorsteen komt. De organist bevaart alle wereldzeeën en begeleidt zijn orgelboot naar elke emotie van het menselijk bestaan. Bij verdriet laat hij het orgel huilen, als we in de put zit trekken zijn tonen ons omhoog, als het duister te zwart is produceert hij lichte klanken, als we blij zijn dānsen de registers, de klavieren en de pedalen. Steeds hoger wil hij, lijkt het, zoals de kunstschilder zoekt naar de ultieme kleur, zo is de organist op zoek naar de uiterste klanken. Zal hij die toonhoogte halen? Zal de machinist in de machinekamer de volstrekste samenklank vinden met de 'Kapitein' op de brug? Krijgen schepsels inzicht in hun Schepper en heeft de Schepper vat op zijn schepsels?

Dit heen en weer, dit klankconcert, deze kleuren-menging, dit alles vinden we in de psalmen van David. Deze dichtkunst van Israël kent bijna zijn weerga niet. Wat leeft in je hart, wat je tegenkomt op je levensweg, wat je gaande houdt en wat je sloopt, de wereld met haar goed en kwaad, de psalmen brengen

het op noemer. De dichters, met koning David voorop, zoeken met hun dichtregels een adres. Ze werpen hun zinnen en woorden niet zomaar de ruimte in, ze laten ze omhoog stijgen naar Iemand die hoort en luistert, althans dat hopen ze. De dichters zijn maar al te vaak in een gevecht gewikkeld: 'Ja, jij God, ik zeg mijn woorden wel in jouw richting, maar bèn je er wel? Ja, jij God, ik leg mijn ziel en zaligheid wel aan je voor, maar láát dan ook eens iets terúg horen aan mij? Ja, jij God, je zégt wel dat je de wereld redt en dat je opkomt voor de armen, maar wáár zie ik een begin van gerechtigheid?' Een en al klaagzang en klacht zijn de psalmen, gebeden in de nacht van je hart, uitroepen van nood en wanhoop. Lees daarom de psalmen, elke dag één, en dan weer opnieuw. Je zult merken dat de psalmen dan jouw leven gaan begeleiden, dat ze jou gaan aanspreken én tégenspreken, je zult Christus zelf beter leren verstaan.

Alle hartekreten die ik noemde hebben één grondtoon. Eén begeleidende bas van het pedaal klinkt continue mee. Dat is de lofprijzing. Zeker, in de ene psalm klinkt het wat zachter dan in de andere, maar aan het eind van het psalmboek wordt alles uit de kast gehaald. In psalm 150, de laatste psalm van het psalter, staat twaalf keer halleluja in zes korte dichtregels; halleluja, looft en prijst God. Degene aan wie jij je leven dankt, de Eeuwige zelf die de adem is van jouw bestaan, de Barmhartige die jou in je armen houdt: 'God, ik ben niks zonder Jou. Ik wil je prijzen en danken. Ik wil je loven en aanbidden. Ik wil tegen je zeggen dat Jij mijn alles bent, dat al het andere en alle anderen hun oorsprong vinden in jou, halleluja.'

Mensen zijn vaak beter in klagen dan in juichen, wat niét goed is kunnen we gemakkelijker opsommen dan wat wél klopt en deugt. Met God dingen voor de voeten gooien hebben we minder moeite dan hem te prijzen en te loven. Van nature zijn we misschien wel zwartkijkers. Daarom wil het evangelie zoveel licht in ons en onze wereld brengen, omdat het er zo donker is. 'Er zij licht', daar begint de bijbel mee. Ook degene die op een gegeven moment alle psalmen samenstelde tot het psalmboek dat we nu voor ons hebben, moet dat geweten hebben. Terugkijkend op al die honderd-vijftig gedichten uit de poëzie-school van David wilde deze redacteur bewust dat de lofzang het langst nagalmde in de harten van de mensen: prijs God, loof God. En hoe? Met alle muziekinstrumenten uit die dagen: met de bazuin, de harp en de citer, met de tamboerijn, de gitaar en de fluit, met bekkens en cymbalen. En natuurlijk de dans bij dit alles. Al dansend trekt een dansende menigte de tempel uit, de kerk uit, om de warmte van de het Woord van God te injecteren in een kille wereld - troost voor het hart, balsem voor de ziel.

Het orgel ontbreekt in de muzikale opsomming. De vertalers van de Statenverlating hebben nog wel een poging gedaan. Bij hen staat er in vers 4, 'looft Hem met snarenspeel en orgel.' De fluit werd bij hen een orgel. Dat zal wel kerkpolitiek geweest zijn in plaats van correct vertalen. Maar wat maakt het uit, ook het orgel mag meedoen en doét volop mee sinds de Reformatie in de 16de eeuw. En alsof het niet genoeg was, de Reformatie ging de psalmen ook berijmen en op muziek zetten. Het Gregoriaans vonden ze blijkbaar te priesterlijk en te weinig volks en dus gingen de berijmers en de musici opnieuw aan het werk. Enorme orgels gingen de kerken sieren. Als die orgels losbarsten gebeurt er iets, tenminste als het kundige organisten zijn. De berijmde dichtregels op hun zo eigen melodieën stuwden de psalmen tot grote hoogte. We lezen nu niet alleen meer deze geheimvolle woorden van de Schrift, we nemen ze ook niet alleen maar biddend tot ons, maar we zingen ze. Zingen is een soort bidden in het kwadraat. Wie vastloopt in het bidden, grijpt boven zichzelf uit in het zingen. Zingen is bidden op verheven toon. Zingen ruimt je hart op, zingen verruimt je borstkas. Nu vallen de woorden in vruchtbare aarde, nu kan God zelf zijn werk aan ons beginnen. In de kerk oefenen we ons in dit zingend bidden en biddend zingen. Als de woorden en de klanken nog wat stroef uit onze kelen komen trekken de orgelklanken ons voorbij onze aarzelingen. Muziek werkt aanstekelijk, muziek steekt ons aan om God te loven en te prijzen. 'Dat is het wat ik wil met mijn orgelspeel' zei een organist tegen mij, 'dat ik er Jezus' naam mee uitdruk, ter ere van onze Schepper.' Het orgel en de vele andere instrumenten leggen een muzikale krans om de woorden. Wij die op het dek staan van het schip der kerk, kijken vol verbazing naar de hardwerkende organist in de machinekamer. We ervaren in de klanken dat de kunstenaar in voortdurend contact wil staan met de 'Kapitein' boven op de brug. We geloven dat we koersen naar een land van melk en honing, dat we opstomen naar een wereld waar het geluk eens de overhand zal hebben. Waarom? Omdat we een 'Loods' aan boord hebben die alle regels van de psalmen tot levende werkelijkheid heeft gemaakt, Christus zelf. Heb je moeite met deze gedachten? Lees dan de psalmen, drink de regels in en volg de Held van het evangelie. Doe het alleen in je binnenkamer, maar ook vooral samen met je reisgenoten, met je medegelovigen in de kerk. Zing dat het een lieve lust is, blaas je longen leeg. Laat je meevoeren op de orgelklanken, vorm een 'glinsterend spoor' vol liefde, prijs en loof God die ons het leven geeft.

'Jij werd geschapen in liefde,
mooi, schoon en zo diep
in mijn binnenste getekend,
dat, als jij jezelf verliest, mijn lief,
ziel, jij jezelf moet zoeken in Mij.
En mocht je soms niet weten
waar je Mij zult vinden,
dwaal dan niet van hier naar ginds,
maar als je Mij wilt vinden,
moet je Mij zoeken in jezelf.
Want jij bent mijn onderdak,
jij bent mijn thuis en plaats van rust,
en daarom klop Ik altijd bij jou aan,
als Ik in jouw gedachten
de deur gesloten vind.
Buiten jezelf hoef je Mij niet te zoeken,
want om Mij te vinden
zal het genoeg zijn Mij slechts te roepen;
Ik zal dan zonder talmen naar jou toegaan;
en Mij moet je zoeken in jezelf.'
Teresa van Avila (1515 - 1582)

4. Van aangezicht tot aangezicht4. Van aangezicht tot aangezicht

Overall gezichten, ogen die je aankijken, spiegels van de ziel. Jouw gezicht weerspiegelt je binnenkant. Jouw gezicht geeft aan hoe je je voelt, hoe je eraan toe bent. Het gezicht, ons áángezicht, is misschien wel het meest 'sprekende' deel van ons lichaam. Het enige lichaamsdeel dat onbedekt is, ook in de winter. Je kunt je diep inkragen als het koud is, maar het grootste gedeelte van je gezicht blijft zichtbaar. Voor westerlingen is het daarom moeilijk te begrijpen dat vrouwen gesluierd gaan en hun gezichten verbergen. Als ik met moslimvrouwen spreek die deze gezichtsbedekking verdedigen, dan blijf ik altijd achter met verbazing en onbegrip. Hoe kan men de mens, en dan nog wel de vrouw, het mooiste dat God maakte, zo onzichtbaar willen maken. Hij die ons schiep, zo intiem, hij kuste ons tot leven en wil jou en mij zien van 'aangezicht tot aangezicht'. Ik noemde God een hij, maar een zij mag ook. God is nooit te kennen of te vatten, te omschrijven of te begrijpen. Als God manlijk is, dan is het manlijke God, zei ooit een feministisch theologe. Inderdaad, wie God definieert en probeert vast te leggen in beelden en (geloofs)formules heeft het meer over zichzelf dan over het geheim dat zich aan ons onttrekt.

Gezichten gaan spreken als we ze concreet voor ons zien. Een collega heeft prachtige foto's van concrete gezichten gemaakt. Mannen, vrouwen en kinderen met wie wij dagelijks mogen vertoeven, die we opvangen, die we met vallen en opstaan bijstaan, die we zo goed en zo kwaad als het gaat proberen te begeleiden. Achter elk gezicht zit een indringend verhaal, vol verbijstering óf bevrijding. Achter alle ogen branden zoute tranen óf flonkeren kristallen. Dat zie je meteen aan iemand en de ander ziet het ook aan ons. Heel mooi en indrukwekkend vind ik het als iemand begint te huilen, er gebeurt dan iets heel moois in en met het gezicht: de ogen worden flets en vochtig, de kleur van de huid verbleekt wat, dan bewegen de wangen heel apart op en neer, het gezicht gaat wat trillen en op het laatst komen de waterlanders. Voor een lachend gezicht geldt hetzelfde, maar dan verloopt het proces net andersom, tot uiteindelijk het gezicht gaat stralen. Je ziet het meteen. De meeste tijd zullen onze gezichten tussen lachen en schreien in staan. Het kan inderdaad altijd alle kanten met ons op.

Prachtig al die gezichten die in hun uitdrukkingen eindeloze verhalen vertellen. Als mensen aan de praat komen en mogen spuien, dan komt er langzaam rust in het gezicht. De stress vloeit weg, de spanning neemt af - het gezicht wordt áángekeken, de ógen-blik is tot stand gekomen. Soms wordt in de ontmoeting het gezicht even aangeraakt, een aai, een vlugge beweging van liefde, de ander weet zich bemind, levenskracht komt terug in onze gezichten, de wangen worden weer warm.

Lieve God,
delf ons gezicht op,
haal uit ons wat in ons zit,
graaf diep in de kloven
van onze huid,
dring door onze ogen heen
naar ons binnenste,
wees onze naaste.

Al die gezichten om ons heen. De hoogten en diepten van het leven zijn erin af te lezen. Jouw gezicht hoort er ook bij. Kijk in de spiegel, laat je gezicht weerspiegelen in de ogen van de ander. Ben ik dat? Ja, dat ben jij, levensecht. Een oude filosoof zei eens dat je je verjaardag moet vieren op de dag dat je voor het eerst 'ik' heb leren zeggen. Het joodse geloof corrigeert dit en zegt dat het pas wat wordt met ons als je 'jij' leert zeggen. Ik en Jij, Ich und Du, ik en Gij. Altijd weer die Gij, die eeuwige Gij, die onkenbare en onnoembare God die, tegen onze wil en dank, door de kieren van ons bestaan heen dringt. In de pijn op ons gezicht is God af te lezen en onze wereld vol haat en oorlog is een dagelijks kruisigen van Jezus. Maar ook, in de vreugde van onze ogen en het lachen van de kinderen glinstert de opstanding van Christus. Zo wil het bijbelse verhaal dat we naar mensen kijken, dat we stap voor stap ons bestaan doorschouwen tot op de bodem van onze ziel. Waarom? Omdat de Eeuwige dáár zijn afdruk heeft achtergelaten toen Hij ons schiep. Gods handtekening staat onze ziel gekrast, zoals in de ziel van onze naaste. Daarom zijn mensen zielsverwanten van elkaar, daarom zijn ze solidair met elkaar. Jouw inspiratie, jouw 'drive', jouw ziel, daar waar je gekend bent door de Eeuwige zelf.

Ga,
doe,
heb lief!

'Wie nog in leven zijn, weten tenminste dat ze moeten sterven, maar de doden weten niets. Er is niets meer dat hun loont, want ze zijn vergeten. Hun liefde en hun haat, alle hartstocht die ze ooit hebben gehad, ging allang verloren. Ze nemen nooit meer deel aan alles wat gebeurt onder de zon. Dus eet je brood met vreugde, drink met een vrolijk hart je wijn. God ziet alles wat je doet allang met welbehagen aan. Draag altijd vrolijke kleren, kies een feestelijke geur. Geniet van het leven met de vrouw die je bemint. Geniet op alle dagen van je leven, die God je heeft gegeven. Het bestaan is leeg en vluchtig en je zwoegt en zwoegt onder de zon, dus geniet op elke dag. Het is het loon dat God je heeft gegeven.'

Uit het bijbelboek Prediker, hoofdstuk 9, 5-9.

5. Een streep licht in het duister

Hoe krijgen we inzicht in de ongrijpbare gang van het leven, hoe begrijpen we de menselijke geschiedenis vol wel en wee, hoe verstaan we ons eigen leven - vaak een vat vol tegenstrijdigheden - , hoe komen we in het reine met de andere kant van ons leven, de duistere dood? En hij graaft maar die Prediker, hij laat zijn gedachten diep zakken in al die vragen. Hij gaat er niet voor op de loop. Hij heeft een hekel aan oppervlakkigheid. Tot vandaag lezen we dit op het eerste gezicht pessimistische geschriftje van zijn hand, opgenomen in de bijbel, behorend tot de literatuur van de wijsheid. Daar is deze Prediker, deze Qohelet, naar op zoek, naar wijsheid. Dat deed hij in de 3de eeuw voor Christus, dat doen wij tot in de 21ste na Christus. Inzicht willen we, wijsheid. Dóórdringen willen we tot op zin en onzin, bevatten onze tijd, doorzien ons eigen leven.

Onwijsheid en dwaasheid, dat is er genoeg, domheid ook. Waarom er zo veel onredelijkheid en onzedelijkheid is, dat is de vraag die de Prediker en ons kwelt. Hoe kan dat toch dat mensen zo vaak op het verkeerde paard wedden, hoe kan het dat de dwaasheid van de oorlog en het geweld zo opweegt tegen de vrede en het recht? Met de Prediker willen we dat snappen en doorgronden. Maar kunnen we dat? Is het mogelijk met de menselijke middelen die ons gegeven zijn deze vragen te omvatten? O zeker, we zijn razend knap en ongelooflijk vindingrijk. We worden met raketten naar een ruimtestation geschoten en daar doen we onderzoek. We komen los van de aardse zwaartekracht, maar we zijn óp de aarde nog maar zulke lichtgewichten. Wat nou wijsheid! De teksten van Prediker leren ons dat we voor de diepe vragen van het leven te weinig in huis hebben. De diepe vragen: die van recht en geluk, die van wijs en dwaas, die van jou en mij, die van lot en God. Deze uitroepetekens, deze krassen in de harde wand van ons leven bepalen het kader van het bijbelboek Prediker. Stapje voor stapje en stukje bij beetje formuleert hij dan wat hij er van vindt en tot welke conclusies hij is gekomen. Wat heeft het opgeleverd dat we zijn afgedaald tot op de grond van het bestaan, wat hebben we daar gevonden? Wat valt er over te zeggen en hoe valt er mee te leven? De Prediker grijpt zijn pen en begint te schrijven. In gedichten schrijft hij al die noties van zich af. Hij zet zijn zoektocht om in dichtertlijk proza en neemt ons met zijn taal mee voorbij zeker-weten en vaststaande antwoorden. 'Weet je', zegt-ie, 'weet je wat ik ontdekt heb, weet je wat al vorsend mijn inzicht is geworden? Dat alles wat je ook maar zegt te vinden en te weten leegte is, lucht - lucht en leegte.' 'IJdelheid der ijdelheden' zijn de dingen, zegt de oude vertaling. Een zuchtje, een veertje op je hand, je blaast en foetsie is het. De gedachten die je formuleert, de meningen die je verkondigt, de politiek die je

predikt, de partij op wie je stemt, het wordt door hem te licht bevonden, gebakken lucht. Ja toch!? Want wat heeft het allemaal opgeleverd? Ben je er gelukkiger van geworden, begrijp je de liefde beter? O nee mens, alles verdwijnt in de leegte, waar het ook vandaan kwam. Je zwoegt en ploetert, je slaat je op de borst, maar je bent uiteindelijk niets. Je verdwijnt hoe je kwam, naakt en koud.

Het is deze radicale twijfel, die de Prediker uitspreekt in zijn dichtwerk. Het is een wijsheid waar je niet zo vrolijk van wordt, maar wel een die eerlijk is. Die eerlijkheid spreekt aan. Hij smeert niks dicht met mooie woorden. Maar hij laat zijn lezers ook niet verdrinken. Hij zegt niet, zo zit het leven volgens mij in elkaar en je bekijkt het maar. Dat zou onwijsheid zijn. Nee, vervolgt hij, wijs is het om met dit inzicht van lucht en leegte het leven tóch met open vizier tegemoet te treden. De menselijke conditie is zo, het is niet anders, maar dat betekent niet het einde van het mensdom noch de genadeslag voor jou persoonlijk. Integendeel, nu begint het pas, nú pas, in deze volle twijfel, sta je met beide benen op de grond. Nu er hartgrondig in je idealisme is gesnoeid, nu jouw bomen niet meer in de hemel groeien, nu het gras bij de buurman niet groener is dan het jouwe en de schellen van je ogen zijn gevallen, nú eens kijken of je met al deze niet-wetende wetenschap kunt *genieten*. Als alles op rolletjes gaat is het niet moeilijk om hoop te hebben, om vreugde te ervaren, om het geluk te drinken; maar nu, nu je met deze sceptische wijsheid door je éigen-wijsheid bent heen gezakt, nu elk redelijk en zedelijk argument aan gruzelementen ligt, hef je nú het glas? *'Dus eet je brood met vreugde, drink met een vrolijk hart je wijn. God ziet alles wat je doet allang met welbehagen aan. Draag altijd vrolijke kleren, kies een feestelijke geur. Geniet van het leven met de vrouw die je bemint.'* (9,7-10) En het gaat maar door in deze wijsheid: *geniet, geniet.* Het is bijna een gebod. (9,7)

Een tijdje terug alweer, kermis op de Grote Markt. Ik fietste al vroeg over de Grote Markt op weg naar mijn werk. Eén ochtend in de kermisweek is het kermis voor verstandelijk gehandicapte kinderen. Even zag ik het pure genieten: de stralende gezichten van de kinderen voor het grote reuzenrad, een en al geluk en vreugde in hun ogen. Ik werd ontroerd. Is het niet vaak zo dat de kleinen in Gods schepping ons de weg naar ons hart leren gaan, daar waar we leven en waar het echte leven tintelt in sobere wijsheid.

Als we dat kunnen, zegt de Prediker, als we dit alles op het spoor kunnen komen, als we niet opgeven en stap voor stap toch proberen enig inzicht te krijgen in het gebinte van tijd en geschiedenis, als we ondanks alle twijfel en scepsis, ondanks alle rumoer en geweld in de wereld, ondanks alle onzin en waanwijsheid even die kleine glimlach in onze ziel hebben

ontdekt, even die kleine streep licht in de duisternis van ons wereld durven betreden, dán zijn we genaderd tot de Bron van waaruit alle wijsheid stroomt. Dan zijn we in de buurt gekomen van Degene die onze Schepper is. O zeker, er is niets nieuws onder de zon. De Prediker herhaalt het keer op keer. Maar toch, onder en achter alles wat we zien en meemaken is het mogelijk de hand van een kunstig Schepper te zien, Eén die niet opgeeft maar dóór gaat met ons en deze wereld.

Aan wat we zien en meemaken geeft de Prediker een religieuze fundering. Hij legt de hele werkelijkheid tegen God aan, omdat die werkelijkheid van God vandaan komt. De Prediker zou anders met zijn haarscherpe analyses stranden in volstreekte hopeloosheid en letterlijke waanzin. Daarom heeft deze aarstwijfelaar een stem in het bijbels getuigenis. Het is bij hem níet zo dat Godsgeloof twijfel oplevert. Dat weet en ervaart iedereen die gelooft en is zo logisch dat het nauwelijks wijsheid is te noemen. Nee, Godsgeloof creëert twijfel. Zonder de diepe en verborgen wijsheid van Godswege zou je niet eens weten dát je twijfelt.

Steeds balanceert de Prediker met dit soort wijsheid langs de rand van de afgrond. Hij wil genieten, hij kan het niet, maar zijn leven is ook een geschenk, een gift van Godswege, dus moet het wel en dat prent hij zichzelf en ons in. Om gek van te worden, zo dwars en paradoxaal is deze bijbelschrijver. Ook in het laatste stuk dat we lazen over het ouder worden en de dood. In prachtige poëzie laat hij ons naar ons einde kijken: *'De amandelboom behoudt zijn wintertooi, de sprinkhaan sleept zich voort, de kapperbes droogt uit.'* (12,4) Alsof we te maken hebben met een dichter vol doodsdrift - om zo te eindigen? Nee, veeleer is het realistische wijsheid. Want zeg maar eens dat hij ongelijk heeft. De achterliggende ervaring is echter, *'gedenk dáárom je Schepper.'* Het staat er keer op keer. Schakel je Schepper niet uit bij al je doen en laten.

Nooit zullen we ons leven helemaal kunnen vatten, ook dat van onze naasten niet, noch zullen we de wereld in zijn vaak dwaze gang niet geheel kunnen begrijpen. Accepteer dat, probeer het ook maar niet meer. Ons pogen levert ons alleen maar nóg meer lucht en leegte op. Leef nú, geniet, doe goed, heb lief, kus je geliefde, wees dichtbij de arme, bemin de kleinen, sta stil bij God, zoek de glimlach in je ziel, sta op de kleine streep licht in deze wereld. Wees een mens, want dat is je naam.

DEEL 2. MIJMEREN OVER DE MENS DEEL 2. MIJMEREN OVER DE MENS

We kunnen alle psychologie op het gedrag van mensen loslaten en een persoon kan wat voor therapie dan ook ondergaan, vátten kunnen we onszelf nooit helemaal. Er blijft een niet te kennen kant aan wie we zijn en aan wat we doen. Ook het filosofisch nadenken over de mens, de antropologie (menskunde), stuit onherroepelijk op grenzen. Heel veel kunnen we leren over de mens in psychologie en antropologie, maar dit wonderlijke creatuur helemaal doorgronden zal niet lukken. Er blijft als het ware 'een rest' over in ons, die we zelf niet eens kennen, laat staan een ander. Ieder mens die zichzelf serieus onder de loep neemt, stuit op een gegeven moment op deze geheimzinnige kanten in zichzelf. Het kunnen onontdekte zonzijden zijn, maar ook schaduwkanten waarvan je niet dacht dat je die bezat. Op de meest onverwachte ogenblikken dienen ze zich aan, vaak in situaties van crisis wanneer het leven over je heen spoelt. Verhalen uit de religieuze tradities spelen zich vaak af in crisissituaties, het zijn verhalen op de grens. Op deze grenzen dienen zich de meest intens-menselijke vragen aan; op de grens van leven en dood, op de grens van goed en kwaad, op de grens van oorlog en vrede, op de grens van heden en toekomst. Wat de religieuze verhalen zo bijzonder maakt, en waar ze de psychologische- en filosofische menskunde achter zich laten, is het spirituele gegeven dat óp de grens mensen ervaren dat ze niet alleen zijn. Het blijkt, zo althans getuigen de verhalen, dat er nóg Iemand een rol speelt in een mensenleven én dat ieder afzonderlijk mens deel uitmaakt van de grote mensenfamilie. Deze beide feiten behoren tot het hart van de religie, ook van de christelijke godsdienst: dat we mensen zijn, die door God geschapen zijn én daardoor een opdracht hebben om temidden van alle andere schepsels de menselijkheid te beoefenen. Mystiek en ethiek horen wezenlijk bij elkaar. Christelijke antropologie houdt rekening met een Schepper die ook opdrachtgever, uitdager en sparringpartner van de mens is, hem of haar tot zegen. Over het rekening houden met deze op menselijkheid bedachte God gaan de volgende hoofdstukken, ieder met een eigen invalshoek.

'Heer, mijn God,
Ik weet niet waar ik heen ga.
Ik ken de weg niet die voor me ligt.
ik kan niet met zekerheid zeggen
waar hij zal eindigen.
Ook ken ik mezelf niet echt,
en als ik denk dat ik uw wil volg,
dan betekent dit nog niet
dat ik dat ook werkelijk doe.
Maar ik geloof dat het verlangen om U te behagen
U in feite ook behaagt.
En ik hoop in dat verlangen te leven
bij alles wat ik doe.
Ik hoop nooit iets te doen zonder dat verlangen.
Als ik dit doe dan weet ik
dat Gij mij zult leiden langs het rechte pad,
hoewel ik er misschien niets van begrijp.
Daarom zal ik altijd op U vertrouwen,
ook al lijk ik verloren en in de schaduw van de dood.
Ik zal niet bang zijn
want Gij bent steeds bij mij,
en Gij zult mij nooit aan mijn lot overlaten
om mijn gevaren alleen te doorstaan.'
Thomas Merton 5

'Toen hij (Saulus/Paulus) onderweg was en Damascus naderde,
werd hij plotseling omstraald door een licht uit de hemel. Hij
viel op de grond en hoorde een stem tegen hem zeggen: 'Saul,
Saul, waarom vervolgt je mij?' Hij vroeg: 'Wie bent u, Heer?'
Het antwoord was: 'Ik ben Jezus, die jij vervolgt. Maar sta nu
op en ga de stad in, daar zal je gezegd worden wat je moet
doen.'
Uit het bijbelboek Handelingen, hoofdstuk 9, 3-6.

⁵⁾ Th. Merton, *In gesprek met de Stilte. Gebeden*, Baarn 2002, 7
(Dialogues with Silence). Zie ook www.mertonfoundation.org

6. Mensen van 'de Weg' 6. Mensen van 'de Weg'

Een van de mooiste beelden om zicht te krijgen op een mensenleven is misschien wel het beeld van 'de weg'. Wij zijn mensen van de weg. We gaan een levensweg - ieder van ons reist een éigen, persoonlijke levensweg. Het bijbelboek Handelingen gebruikt een paar keer de omschrijving 'mensen van de weg'. Wie gelooft of wie een mens vol hoop is, is geen thuisblijver of een zittenblijver, maar een avonturier die op weg gaat. 'De weg', dat is uitdaging, dat is datgene wat nog voor je ligt. De weg is een verrassing want je weet niet waar je terecht komt. Geen enkele weg lijkt op elkaar, daarin is ieder mens volstrekt uniek. Niemand kan de weg van een ander gaan, mijn weg hoort bij mij en jouw weg bij jou. Tot ons geluk kruisen onze wegen elkaar. Er ontstaan relaties, er gaat liefde groeien en saamhorigheid. Sámen de weg gaan is lichter dan alleen, want nu kan de steeds zwaarder wordende rugzak van het leven sámen gedragen en gedeeld worden.

Langs allerlei soorten wegen gaat onze levensweg. Op de grote hoofdwegen gaat het rustig en kalm. Maar er zijn ook zijwegen met lastige bochten; het leven wordt moeilijker. Er zijn zandwegen met hobbels en plassen; je hebt geen greep meer op je leven. Er zijn smalle bergweggetjes met diep beneden een ravijn; je bent bang, je huilt in de nacht, maar je móét verder. Het kan inderdaad zwaar weer worden in je leven. Je verliest een partner, je trouwe reisgenoot sterft. Of het samen lukt niet meer, je gaat uit elkaar en je gaat voortaan verschillende wegen. O de weg, de weg is je vreugde met prachtige uitzichten, met vaste grond onder je voeten, maar je slipt, je valt en struikelt er ook op. Je kunt per ongeluk op een sluipweg uitkomen, even een noodoplossing. Of je leven wordt een rusteloze dwaalweg, elke zin ontgaat je, je wordt jezelf en de ander tot last.

Ook het evangelie vertelt over een weg. Het 'goede nieuws' is één groot reisverslag, vooral het evangelie van Lucas. Lucas neemt ons mee op de levensweg van zijn hoofdpersoon, Jezus uit Nazareth, en die reist in zijn land Israël van Nazareth naar Jeruzalem. Dat is zijn levensweg en dié Weg van Noord naar Zuid, nu schrijf ik Weg met een hoofdletter - daarvan zeggen gelovige mensen - dat Déze de meest zinvolle en unieke weg is, die ooit door een mens is gegaan. Deze route, gegaan door die Ene Mens naar Gods hart, is hét model geworden voor hoop en uitzicht, volharding en vertrouwen - levenstraject bij uitstek. Daarom is het nodig dat ons gaan en staan trekken krijgt van die ene, unieke Weg. Want als de eigen levensweg gaat lijken op 'de Weg' dan stroomt er geluk ons leven binnen, dan lopen we niet meer alleen maar loopt er Iemand met ons mee die ons troost en bemoedigt. Die Iemand - Jezus die de Christus werd - is wel dood gegaan - beter, dood gemáákt vanwege zijn grote

avontuur van vrede en vreugde - maar zijn Weg is gebleven als een voorbeeld, als een blauwdruk voor ons allen. Zijn Weg is uitgetekend en uitgebeeld in het evangelie. Als teken en beeld is Hij nóg onder ons, opgestaan in ons leven en als Reisgezel op onze weg niet meer weg te denken.

Van 'Nazareth naar Jeruzalem' loopt ook onze levensweg. Mensen van de weg zullen ooit aankomen in 'de stad van Vrede', dát is hun bestemming, de schepping opnieuw. Onze levensweg gaat niet van leven naar dood, maar van dood naar leven. Je was lamleendig, lusteloos en je zag het niet meer zitten, maar nu je in de benen gekomen bent, nu je opnieuw jouw weg hebt gezocht op dé Weg, nú heb je het Levensgeheim ontdekt, dat niet dood je vooruitzicht is, dat niet de oorlog het zal winnen, dat niet de grote mond of het onfatsoen het laatste woord heeft, maar de vrede, de liefde, de waarheid en de schoonheid. Dat stuk Messiaanse weg van Noord naar Zuid is zo ónlogisch als het maar kan. Want wie zegt dat nou: 'van dood naar leven' of 'van chaos naar schepping'? Wat een belachelijke, naïeve weg! Wie zegt of gelooft dat nou, dat de hongerende kinderen in Afrika ooit gevoed zullen worden of de oorlogen in het Midden-Oosten ooit zullen stoppen? Wat hebben die kinderen daar nú aan! Je hoort het de cynici smalen. Maar ik wil en ik kan niet anders dan dit geloof roekeloos omarmen, immers, als 'de Weg' niet óóit zal aankomen in de stad van vrede, waar dan wel? Geef antwoord alsjeblieft en laat je verontrusten door de onlogische logica van het evangelie en laat je verrassen door die ongekend creatieve Wandelaar van noord naar zuid, die geliefde Pelgrim van God, uitverkoren om jouw levensweg vol vragen naar God te loodsen. Houd je ermee bezig, zoek in je eigen leven naar sporen van de Wandelaar, volg de onlogische logica van het evangelie en de onvoorspelbare weg van de goede herder? Veel liever moet deze Pelgrim ons zijn dan de lógische logica van de wetenschap of de grillige rechtlijnigheid van de politiek. Op de weg gebeurt ons leven. Ook voor de apostel Paulus was dat zo. Hij werd van vervolger van de kleine groep Jezus-gelovigen tot de grootste getuige ooit. Op de weg vernam Paulus een stem en overviel hem een licht. Die *Stem* van toen, die Paulus hoorde op zijn levensweg, is - zo geloven we - tot vandaag te horen en te ervaren voor mensen die open staan voor het leven en voor de weg van anderen. Heel langzaam word je een 'mens van de weg'. Dat *Licht* van toen, dat licht dat Paulus overviel op zijn levensweg, is - zo geloven we - tot vandaag te zien en te ervaren voor mensen die er niet tegenop zien de Weg van Christus te gaan. Wie het gegund is ook maar één seconde te kijken in het licht van God is inderdaad, net als Paulus, eerst blind. Gelukkig is Christus er om dat verzengende licht van God voor ons op te vangen en te weerkaatsen. Er zijn enkelingen, zoals Paulus, die even rechtstreeks hebben mogen zien. Hij zag dan ook met zijn blinde ogen oogverblindende vergezichten, om

ons te inspireren tot vandaag. Velden wit om te oogsten, mensen die hunkeren naar God en smachten naar vrede op deze wereld en rust in hun hart.

Nu je dit hebt gezien en meegemaakt met Paulus, nu ga jij ook je weg - opnieuw en vol levensmoed. Langzaam kom je in beweging, je loopt, je gaat, je ontdekt. Iemand is naast je gekomen als op de weg naar Emaus (Lucas 24). Je bent gaan ervaren dat je op je levensweg een begeleider nodig hebt, een coach. In oud taalgebruik 'een herder.' 'De Heer is mijn herder', zingt psalm 23. Zonder leidsman of leidsvrouw, zonder steun en toeverlaat lukt het niet. Zonder de weg-kennis van de herder loopt het leven vast en loopt de samenleving uit de rails. Een herder gaat voorop, maar is geen leider zoals wij leiders of managers kennen. Deze herder volgt, hij kijkt waar zijn kudde zich al grazend ophoudt, hij geeft ze een enorme vrijheid en grijpt pas in als ze te ver van de weg afraken.

Je loopt nu op 'de Weg'. Je bent niet meer zo bang en je eenzaamheid is beter te dragen. Je ziek-zijn is niet weg, maar je voelt wel meer kracht. Je bent oud, maar ondanks je moeilijke lopen of helemaal niet meer kunnen lopen, ben je toch een mens van de Weg geworden. Je bent jong, je dacht even dat je het alleen af kon, maar de mensheid viel toch wat tegen en je steunt nu op die coach, die goede herder die met je meetrekt door de dalen van je leven op zoek naar vruchtbare grond. Onderweg zing je pelgrimsliederen, samen met anderen die er ook lopen: 'Komt kinderen niet dralen, want de avond is nabij!' ⁶ De camino, de pelgrimsweg, het Pieterpad is druk. Santiago is al in zicht, of Rome, of Jerusjalaim, stad van vrede. Eens zul je thuiskomen, de Wandelaar staat er borg voor.

⁶⁾ Gezang 441 in het Liedboek van de Kerken.

'Ik weet niet wie - of wat - de vraag stelde. Ik weet niet wanneer zij gesteld werd. Ik herinner me niet dat ik antwoordde. Maar eens zei ik ja, tegen iemand - of iets.

Vanaf dat moment heb ik de zekerheid dat het leven zinvol is en dat mijn leven, in onderwerping, een doel heeft.

Vanaf dat moment heb ik geweten wat het wil zeggen, 'niet om te zien', of 'zich niet te bekommeren om de dag van morgen'.

Aan de Ariadnedraad van dit antwoord voortgeleid door het labyrint van het leven, bereikte ik een tijd en een plaats waarop ik beseftte dat deze weg naar een triomf voert die ondergang is en naar een ondergang die triomf is, dat de prijs die je ontvangt voor de inzet van je eigen leven smaadt is, en dat de diepte van de vernedering de enige verheffing is die voor de mens mogelijk is. Daarna had het woord 'moed' voor mij zijn zin verloren, omdat niets me meer ontnomen kon worden.

Verder op de weg leerde ik stap voor stap, woord voor woord, dat achter iedere zin van de held van het evangelie een mens staat en de ervaring van een mens. Ook achter het gebed dat de kelk hem mocht voorbijgaan, en achter de belofte om hem te ledigen. Ook achter ieder woord op het kruis.

Dag Hammarskjöld (Pinksteren 1961) 7

Het labyrint stelt niet de vraag:

ga je juist of verkeerd?

Het labyrint stelt de vraag:

ga je?

God schrijft ook op

rechte lijnen met krullen. 8

⁷⁾ D. Hammarskjöld, *Merkstenen*, Helmond 1996 (oorspronkelijk Zweeds, 1963). Zie ook mijn: *De langste reis is de reis naar binnen. Het politiek-mystieke leven van Dag Hammarskjöld*, Baarn 2000 (4de druk). Zie ook www.dhf.uu.se

⁸⁾ Geciteerd in: G. Candolini, *In een labyrint jezelf ontdekken*, Baarn 2002, p. 111 en 137.

7. Jouw innerlijk labyrint7. Jouw innerlijk labyrint

Mensen zijn altijd op weg en onderweg. Je loopt, je wandelt, je rent, je holt, je vliegt. Kijk om je heen, op de markt, in winkelstraten. De gang van de benen zegt veel over iemand. Sommigen slenteren, ze komen nauwelijks vooruit. Misschien zijn ze verslaafd of dakloos, er zit geen richting meer in hun leven. Ze draaien rondjes door de stad, ze draaien rondjes in zichzelf, hun leven stagneert, de gang is eruit. Dan de anderen, gauw nog even dit of dat. Zij hollen zichzelf voorbij, je ziet dat ze geen tijd hebben, ze struikelen bijna over hun eigen benen. Ook dan is er geen richting, het leven is een en al haast. Op de pleinen en in de straten van onze steden, dorpen en plaatsen lopen we állemaal. Jij bent dán weer de dakloze en dán weer de haastige. Het leven is een doolhof. We dwalen en verdwalen, we jagen en jachten, we zijn op zoek. Waarnaar? Waar willen we heen? Welke koers kiezen we? Onze samenleving, waar we deel vanuit maken, waarheen koerst die? Zit er zin in? Zijn we zomaar op deze wereld, zijn we toeval? Hij vond van wel en sprong van het dak van een parkeergarage de dood tegemoet. 'Wie geeft er om mij?', zei hij de week ervoor nog tegen me, 'wie mist me?'

Hij viel

Paul, goede Paul -
op drift geraakt, klem gezet,
een leven op drassige grond.
Je sprak veel en vlug
de laatste tijd,
je was niet bij te houden.
Je perste je leven
naar hoge hoogten;
te hoog?
Je droomde, 't ging goed,
er kwam perspectief,
eindelijk licht aan het eind
van een donkere tunnel.
Je zou dit en daarna dat,
je zou al het gebeurde achter
je laten - opnieuw beginnen,
opnieuw! Je ogen gloeiden.
In de 'goede week' zag ik je
zitten op de trappen van de
kerk -
fletse ogen, onzekere handen.
'Vergeet morgen niet naar de
dokter
te gaan', zei ik.

Ik had voor hem afgesproken,
zijn benen werden soms slap,
dan gleeed hij zomaar
onderuit.
Over die benen heb ik
nagedacht -
of ze sterk genoeg zouden
zijn
om de weelde te dragen
van een vrij bestaan.
Ik zie je voor me, toen
je daar stond -
je ging onderuit, je viel.
Die Ene was er om je op te
vangen
- toch? -
Die God over wie
jij almaar sprak.
Jij bent nu thuis Paul,
maar je laat ons wel
wat in de kou staan nu.
Dat die Ene ook bij ons
mag zijn, ons op de been
houdt en ons troost.

O nee, de levensweg is niet alleen maar zwaar. Er is ook de lichtheid van het bestaan. Ons diaconale werk vindt plaats in de binnenstad. Tussen de middag ga ik vaak even een frisse neus halen. Laatst liep ik een groep scholieren tegen het lijf. Een plezier dat ze hadden! Ze lagen in een deuk, ze lachten de hele wereld bij elkaar, ze konden niet meer ophouden. Dán lukt het leven, de lach spoelde alle narigheid weg. Het maakte me vrolijk van binnen. Ik zag mezelf lopen, vroeger als scholier, nog onbezorgd en vol vertrouwen in de mensheid. Blij werd ik ook van dat kleine meisje met haar ballon. Spelen, rennen en dansen op de pleinen van de stad. Ze maakte zelfs de knorrige, oude man op zijn bankje aan het lachen. Maar opeens was de mooie ballon verdwenen, uit haar vingers gegleden. Huilen, huilen zoals alleen een kind dat kan, met van die lange uithalen.

Hé jij daar met je 'ballon', met je levensbagage, vrolijk of verdrietig. Kom op, we gaan op weg, we gaan op zoek. Er móet iets te vinden zijn, anders ging je toch niet zoeken! Er loopt een draad door je leven, een levensdraad. Die draad ligt ergens in je verstopt, is daar bewust door Iemand in verstopt. Aan jou wordt gevraagd om die draad (weer) op te nemen. Je leven wordt een doolhof zonder die draad. Je loopt met de kop tegen een muur, je stoot je, je valt. Die draad is jouw levensplan en geeft richting aan je bestemming. Die draad ligt in jouw innerlijk labrynt. Hier van binnen, weet je wel, waar je zo moeilijk bij kunt komen. Je weet dat er 'iets' zit, je wéét dat gewoon, je voelt het. Het is alsof je verliefd bent, of gewoon zomaar als je ontroerd raakt. Soms, heel soms valt alles samen, dan ben je gelukkig en begin je zomaar te zingen. Dan weet je dat je het Levensgeheim bent genaderd. Die kluwen met draad is je leven, daar moet je het mee doen, op hoop van zegen.

Stapje voor stapje loop je nu het labrynt in, je levensdraad trekt je voort. Anderen doen ook mee. Je loopt heel langzaam. Je concentreert je, het wordt steeds stiller in je. De geluiden van buiten verstommen. Je loopt zelf, zeker, maar je wórdt ook een beetje voortgetrokken. Alsof Iemand iets met je wil. Wat dan toch? En wie Iemand? Verder gaat het. De weg is lang, de weg is lévenslang. Je leven, je pijn, je ballon die opeens weg was of knapte, alles kom je tegen. De draad leidt je voort. De draad is nu symbool geworden voor levensles, levenskunst en levenswijsheid, verwoord in verhalen van heilige, religieuze boeken. Je ervaart opeens dat zonder die verhalen je leven te kaal is, te onaf en te krap. In je groeit een diep verlangen om meer van het leven te weten dan wat je op de tv ziet of in de krant leest. Je wilt je verdiepen. Steeds verder trek je het labrynt van je leven in, voetje voor voetje. Bij die gindse

hoek aangekomen, lijkt het net of die Iemand die zoeven nog zachtjes aan je trok, meer op de voorgrond treedt. Het Levensgeheim ontrafelt zich nu sneller. Er wordt zachtjes tegen je gefluisterd: 'Jij bent mijn geliefde kind, er wordt onnoemelijk veel van je gehouden. Ga nog dieper je labyrint binnen en je zult op je levenskern stuiten.' Je schrikt een beetje van die stem. Je begint het warm te krijgen. Je hebt de neiging om terug te gaan, maar ook voel je ruimte en vrijheid. Er komt een naam op je lippen waarvan je vermoedt dat Die jouw kern voedt, Naam in jouw naam. Opeens prevel je woorden: 'God, wilt u mij brengen naar de plek waar ik ten diepste leef. Wilt u mijn leven leiden. Wilt u de wereld redden. Mag Christus zelf mijn levensdraad worden.' Je bent verbaasd over je eigen woorden, je sprak woorden van gebed. Alle schaamte valt nu weg. Je bent één met jezelf, één met de mensen om je heen, één met het Absolute.

Je stapt uit het labyrint. Je wrijft je ogen uit. Langzaam komen de geluiden van buiten terug. Het hier en nu dient zich weer aan. Je zult wéér kantelen en struikelen, kopje ondergaan én boven komen. Maar nooit meer zul je de Stem vergeten die tegen je zei: 'Jij bent van mij, Ik draag je.'

'Als je een uur lang kunt ontsnappen aan de uren,
komt elke samenhang in een ander licht te staan.
Je raakt vertrouwd met wat oorzaak en gevolg
te boven gaat.
Uren hebben geen weet van het tijdeloze,
wie bezeten is van de tijd,
kan het tijdloze enkel bereiken door verbijstering.'

'Ik was een nietig stofje en jij maakte me groter dan een
berg.
Ik was de laatste en jij plaatste me vooraan.
Ik was verloren en gewond en jij was de remedie voor
mijn hart.
Dronken en uitbundig werd ik door jou ... en jij hebt mij
zo gemaakt.'
Maulana Djaladdin Rumi (1207 - 1273) 9

⁹⁾ Geciteerd in: *Woorden van het
paradijs. Gedichten van Roemi*, Baarn 2001,
p. 65, 95. Over Rumi (of Roemi): A.
Schimmel, *Rumi* (serie Meesters in
Spiritualiteit), Averbode, 2002. Zie ook
www.art-arena.com/rumi.htm

8. Beziëld leven8. Beziëld leven

Overall wordt opeens gesproken over 'beziëling' . Logisch, want we leven in onzekere tijden, op een breuklijn in de geschiedenis lijkt het. Welke kant gaat het op? Een wereld in voortdurende barensnood. God nog aan toe; alweer een immense ramp ergens in de wereld, of wanhopige asielzoekers die verbranden in hun cellen, en dan heb ik het nog niet eens over ons persoonlijke leed - heel vaak opgelopen in relaties. God, komt er nog wat van? Of laat U ons ook in de steek? Daardoor, door al deze vragen, die als eb en vloed tegen ons bestaan slaan, komt onze ziel droog te staan. De motor in ons, onze 'drive' gaat haperen. Om ons heen giert de wind van angst en moeheid, de laatmoderne mens is een eenzame eenling geworden, het zoute zand van het strand smaakt bitter op onze lippen. Wat rest is vertier en vermaak. De eindeloze verveling op de tv, de pulp die bijna elke weg naar onze binnenkant blokkeert.

'Wat baat het een mens de hele wereld te winnen, maar schade te lijden aan de ziel' (Marcus 8,36). Deze tekst is zo waar, zo herkenbaar. Degene die deze zin uitspreekt weet uit ervaring, dat wanneer ons dagelijks leven geen diepgang heeft, we aan oppervlakkigheid ten onder gaan. Was is dan die oppervlakkigheid? Dat je wel bestaat, maar niet léëft, dat je er wel bént, maar dat je levensvreugde onder nul is geraakt. Je mag dan een ziel hebben, maar die ligt als een ongebruikt en vals geworden instrument in jou. Ja, dan leef je aan de oppervlakte. Je lijdt schade. Je hebt averij opgelopen, je moet nodig naar een scheepswerf. Je hele levens'plaatje' moet dan in een droogdok, in revisie.

Wat zou de diagnose zijn, als wij ter observatie in een droogdok zouden liggen? Dat inderdaad onze binnenkant is aangetast door alg en roest, dat al het vuil van de wereld ons is gaan aankleven, dat onze cultuur frisheid mist, dat het ware, goede en schone met dikke lagen modder is bedekt.

'Geestelijk leven' is daarom meer dan ooit nodig.

Zelfonderzoek, proberen opnieuw 'ziel' in je te voelen dwars door al die aangekoekte lagen heen. Want beziëling en veerkracht heeft ieder mens ergens diep in zich. De 'Baas' van het droogdok weet dat, want ooit heeft hij jou zelf gemaakt. Je bent geschapen in vreugde en uit vreugde, dat is je kentekenbewijs, gegrift in de diepte van je ziel, met de handtekening van de Eeuwige zelf aan je afgegeven.

Geestelijk leven (of spiritualiteit) is niet een leven zijdelings van de heirbaan van het leven, maar er middenin. Het gewone en gewonde leven van alle dag, jouw leven dus, kan opnieuw de glans van de eerste scheppingsdag krijgen, een licht dat je aanstoot in de morgen waarmee je vol vertrouwen de nacht

in gaat. 'Verborgen omgang' is een ander woord voor spiritualiteit. Een veelzeggend begrip: 'verborgen' omdat je niet met je zielenleven te koop hoeft te lopen, en 'omgang', omdat je moe-geworden ziel altijd gemeenschap heeft en zoekt met Degene die jouw ziel voedt. 'Gods verborgen omgang vinden / zielen waar zijn vrees in woont.' (psalm 25, berijmd). Dat zijn geen 'zielen', levende wezens die bang zijn (vrees), maar die ontzag hebben en eerbied voor de altijd aanhoudende Stem van liefde die in hen klinkt.

'Ziel', dat is je totale bestaan, 'ziel' is hoe jij je manifesteert, hoe je denkt, handelt en voelt. Jouw ziel is jouw kompasnaald in je die altijd de richting zoekt van Degene die ziel van jouw ziel is, God zelf. En dan de verrassende ontdekking dat jij rusteloos zoekende al gezocht bént lang voordat je begon te zoeken. Dat is het grote geheim van het bijbelse geloof. Hiervan getuigen de Schriften en de grote geestelijke leiders door de eeuwen heen. Het ongekende, dat Degene die jouw kompasnaald naar zich toetrekt wérkt en is, alleen jouw naald moest worden doorgesmeerd op de sloopshelling van de toekomst.

Wonderlijk is het, nu je ziel het contact heeft hersteld met haar Oorsprong word je onherroepelijk terug gewezen naar je zielsverwanten, je medemensen, je soulmates. Mensen in nood - wereldwijd, in je stad of dorp - laten je niet meer los, zij die s.o.s (save our souls), roepen, daar heb je extra aandacht voor gekregen. Ze gaan je ter harte omdat God hun zielen bemind en dichtbij hen is. Kemal uit ons noodhuis, hij kwam om het leven in zijn cel tijdens de brand op Schiphol op 26 oktober 2005. Wie was bij hem in de vuurzee? U God, ja toch? U Christus, ja toch? Ja, wíj ook, maar wat te doen met onze en onze gewonde ziel na dit drama? We herdachten Kemal tijdens een stille wake op de Grote Markt. Ik las de volgende tekst:

Nergensland

Stil staan, nadenken,
mijmeren,
langzaam je gedachten
naar die ene man sturen -
wanhoop, nergens een plaats,
al zo lang onderweg, waarheen
eigenlijk?

Naar jou, naar mij - met die
vragende blik,
met die smekende, bijna
uitgebluste ogen;
mag ik, kan ik ... is er
eindelijk een plek
onder de zon voor mij, voor
mij Kemal.

'Zijn cel was twee meter lang
en nauw twee meter breed
zij waren elf in getal,
geen zou de avond zien.'
Geschreeuw, geluid van
brekend glas
en bonken op deuren,
gekerm, gekreun,
angstwekkende kleuren,
sirenes, alarm, gehuil, vuur,
niemand bij je in dat bange
uur
Nergensland, érgensland,
in onze tranen leef je voort
vergeef ons toen we niet
hoorden
je snikkende woord.
Dat we niet verzaken
op onze post te staan
Mensen helpen
om steeds weer op te staan.

's Avonds laat nog zie ik hem
rond
ons Noodhuis zwerven,
zijn hand is bijna verslapt,
'hai chief' groet hij.
Knikkende knieën van wanhoop,
uitgesproken in flarden van
brieven.
'Waar ga je heen goede vriend
'?
vraag ik,
'Naar nergens, naar
nergensland,
ik heb geen land.'

Kerken of geloofsgemeenschappen, vormen kleine kernen van bezielde hoop. Het zijn plekken waar mensen hun ziel in revisie mogen geven, waar in lied en gebed diepgang aan ons leven wordt gegeven, waar je blij en vrolijk wordt, waar je je niet laat kisten door de meedogenloze feiten van krant en tv. Kerken zijn scheepswerven, droogdokken, waar je even op adem mag komen, waar tegen ons gezegd wordt dat je een bemind mensenkind bent. Zo wordt er aan ons gewerkt en geschaafd, geschuurd en geplamuurd naar het model van die Ene mens, de Énige tot nu toe, Christus zelf. Onze Schepper is altijd met ons bezig. Hij tilt ons uit de wateren van 'woest en ledig' en wast alle vies en vuil van ons af.

Je staat weer aan land, luctor et emergo, je wrijft je ogen uit. Het is goed, het wordt goed, ooit! Dat deze bezieling ons nooit mag verlaten!

'Het woord
Geen van zijn woorden
geloofde ik, als hij niet
zou hebben geschreeuwd:
God, waarom
hebt u mij verlaten.
Dat is mijn woord, het woord
van de onderste mens.
En omdat hij zelf
zo ver gezonken was, een
mens die 'waarom' schreeuwt
en
schreeuwt 'verlaten', daarom
zou men ook de andere woorden,
die van ver daarboven,
misschien
van hem moeten geloven.'
Rudolf Otto Wiemer. 10

'Jezus vertrok met zijn leerlingen naar de dorpen in de buurt van Caesarea Filippi. Onderweg vroeg hij aan zijn leerlingen: 'Wie zeggen de mensen dat ik ben?' Ze antwoordden: 'Johannes de Doper, en anderen zeggen Elia, en weer anderen zeggen dat u een van de profeten bent.' Toen vroeg hij hun: 'En wie ben ik volgens jullie?' Petrus antwoordde: 'U bent de messias.' Hij verbood hun op strenge toon om met iemand hierover te spreken. Hij begon hun te leren dat de Mensenzoon veel zou moeten lijden en door de oudsten van het volk, de hogepriesters en de schriftgeleerden verworpen zou worden, en dat hij gedood zou worden, maar drie dagen later zou opstaan; hij sprak hierover in alle openheid. Toen nam Petrus hem apart en begon hem fel terecht te wijzen. Maar hij draaide zich om, keek zijn leerlingen aan en wees Petrus streng terecht met de woorden: 'Ga terug, achter mij, Satan! Je denkt niet aan wat God wil, maar alleen aan wat de mensen willen.'
Het evangelie van Marcus, hoofdstuk 8: 27 - 33

¹⁰⁾ Geciteerd in: D. Sölle en L. Schottruff, *Jezus van Nazareth*, Baarn 2001, p. 121.

9. Oefenen in 'Ja' zeggen

Toen ik theologiestudent was, hadden we een nogal bijzondere professor Nieuwe Testament. Hij was een groot kenner van het Grieks. Grieks is de taal van het tweede gedeelte van de bijbel, het Nieuwe Testament. Hij was een echte puzzelaar en het was zijn hobby om woorden te tellen, om erachter te komen welke lijn of welke structuur zichtbaar werd in de teksten. Ik ben nooit vergeten hoe hij alle woorden van het Marcus-evangelie had geteld en ontdekt had dat de belijdenis van Petrus, '*Jij bent de Messias*', precies, maar dan ook letterlijk precies, in het midden van het evangelie staat. We leerden stap voor stap dat het evangelie niet zomaar een verhaaltje is, maar een nauwkeurig gestileerd, literair werk. Alle woorden, zinnen en letters hebben een doordachte plaats. Door, tussen en achter de woorden glinstert een mensenleven. Allereerst van die Ene Mens, Jezus uit Nazareth, en *in* Hem ons eigen leven.

Theologen en allerlei predikheren en -dames mogen dan doorgeleerd hebben in de bijbelwetenschappen, ook zij blijven 'amateurs'. Een amateur is een 'liefhebber' (amare = liefhebben). Zonder liefde voor de teksten word je een literaire technicus en zal Degene die zich in de verhalen aandient verborgen blijven. Ook op de kansel is de prediker een 'amateur'. 'Preken betekent dat de ene hongerige persoon de andere vertelt waar voedsel te vinden is.' 11

Onlangs moest ik weer aan die professor denken toen ik het Marcus-evangelie las. Je zou kunnen zeggen dat dit evangelie een 'bergstructuur' heeft. Tot aan de zinnen van de belijdenis van Petrus in 8,29 gaat het bergopwaarts met Jezus. Daarna gaat het bergafwaarts met hem, zijn levensweg wordt moeilijker en loopt uit op tegenslag en lijden. Bij wijze van spreken, bóven op de berg spreekt Petrus de belijdenis uit: 'Jezus, jij bent de Messias'.

Het beeld van het evangelie als een berg wint nog aan kracht als we weten dat 'Caesarea Filippi' (27) een dorp hoog in de bergen is waar de Jordaan ontspringt.' 12 Caesarea Filippi is ver weg van van Judea, ver weg van 'de mensen' (8, 27) en wat zij beweren en zeggen. Hier in de eenzaamheid komt het er op

11) Rowan Williams, aartsbisschop van Canterbury. Geciteerd in, E. Borgman, *Metamorfozen*, Kampen 2006, 264.

12) S.F.H.J. Berkelbach van der Sprenkel, *Het evangelie van Markus*, Amsterdam 1958, p. 133.

aan. Aan hen die uit 'de mensen' geroepen zijn tot navolging wordt hiér om een antwoord gevraagd.

Het gaat niét om wat 'de mensen zeggen', de mensen zeggen altijd wat anders én steeds hetzelfde. Ook niet wat de theologie of de kerk zegt over Jezus, hoe interessant ook. Noch wat anderen in hun meningen over hem te berde brengen. Niet de krantenschrijvers en commentatoren op radio, niet je bureu, je familie, je kinderen of je ouders. Niet wat statistieken zeggen over kerk, kerkverlating of geloof. Nee, jullie, de leerlingen, de intiemsten, de gemeente, en gaandeweg in het evangelie ... jij in de eenzaamheid van je hart, wie zeg *jij* dat ik ben. Durf je ja te zeggen of hoop je en vertrouw je toch heimelijk op iets anders of iemand anders. Ik betrap me erop dat ik dit wel vaak doe. Al je kaarten op die Ene Mens zetten? Nee, we zijn handig en slim om toch nog wat troeven achter de hand te houden in het kaartspel van het leven. We willen wel geloven en we doen buitengewoon ons best, echt wel, maar een volmondig Ja? Het is zo vaak een benepen ja, eindigend in ja-máár.

Het liedje van ja-maar

daar ben je nooit mee klaar
het zingt en tettert in je
oor
en schalt de wereld door
Het liedje van ja-maar
wordt zomaar ... nee
Het liedje van ja-maar
daar red je het niet mee.

Maar de stille, aanhoudende Stem blijft kloppen in je bloed en bonzen in je hart: wie zeg jíj dat ik ben? Petrus, ik vind jou wel heel erg haastig met je belijdenis, 'jij bent de Messias'. Heb je wel weet van het echte leven, dat daar ook een bergafwaarts in voorkomt?

De ervaren bergbeklimmer weet dat bergopwaarts en bergafwaarts even moeilijk zijn, de heenweg veronderstelt de terugweg en omgekeerd. De pieken en de dalen horen bij jouw levensweg en bij de gang van onze samenleving. Omhoog is ploeteren en zweten, is ademnood en de angstige vraag of je ooit boven zult aankomen. Op de terugweg, de berg af, kan er de overmoed zijn over het bereikte. Je denkt dat je het moeilijkste gehad hebt. Maar terug naar beneden moet je nóg beter opletten. Je kijkt even niet goed uit of je struikelt en valt. Wielrenners bijvoorbeeld die naar beneden de macht over hun stuur verliezen. Jij en ik die de tel kwijt raken, het leven gaat haperen. Of een samenleving die in een stroomversnelling komt, weet iemand welke kant het op gaat? De datum *11 september 2001* staat in ons geheugen gegrift. Wat heeft dat drama in New York veel onzekerheid, verwardheid en angst opgeleverd.

Óp de berg is er het overzicht, het uitzicht en de ruimte van het landschap. Bergbeklimmers plaatsten er bij aankomst een vlag of men bouwt er een herinneringsteken. Op de berg plaatsen ze vaak een kruis. Ook op 'de berg' van Marcus, daar in het midden van zijn evangelie, worden de contouren van een kruis zichtbaar. De belijdenis '*Jij bent de Messias*' loopt uit op een Kruis, een martelpaal van dood en verderf, onze samenleving vol oorlog en geweld. Degene tegen wie Petrus zijn belijdenis zegt weet dat. Jezus weet van intriges, van mislukking en de duistere kanten van het menselijk hart. 'Hij begon hun te leren dat de Mensenzoon veel zou moeten lijden.' (8,31 en 9,12) Petrus denkt dat het leven zonder 'kruis-dragen' kan. Dat is zijn eerste leermoment. (34) Petrus wil niet verder gaan dan 'een kleine liefde'. 13 Daarom is de afwijzing van Jezus zo hard, 'ga weg achter mij satan.' (33). Petrus wil alleen maar bergopwaarts, hij wil geen andere kant (van het levens-verhaal) zien, hij ziet slechts de zonzijde, is zich nog niet bewust van de schaduwzijden van het bestaan. Dat kan hij misschien ook nog niet. Is hij er nog te jong voor, of te doldriest-idealistisch?

¹³⁾ E. Drewermann, *Beelden van verlossing. Toelichtingen op het evangelie van Marcus*, Zoetermeer 1992/3, p. 110. Over de tekst Marcus 8, 36 over het 'schade lijden aan de ziel' (zo merkwaardig vertaald door de NBV met 'er het leven bij inschiet') zie mijn: *De spiritualiteit van het gewone leven. Over veerkracht*, Kampen 2005, hoofdstuk 2.

Petrus wil het kruis overslaan, en hoe wrang is het dat deze 'Rots' straks in Rome ook aan een kruis zal sterven.

Dan het tweede leermoment. Petrus denkt dat hij Jezus van zijn levensopdracht kan afhouden. Dat zit ons mensen ingebakken, om voor of over een ander te willen beslissen. Vooral in de ouder - kind relatie speelt dat heel sterk. Maar het is een valkuil voor beide partijen. 'De liefde kan er niet in bestaan, aan de ander op een verstikkende manier het risico van zijn eigen bestaan tot elke prijs te besparen. De liefde moet de ander juist het geluk van zijn eigen ontplooiing gunnen, inclusief elk waagstuk.' 14 Daarom klinkt dat felle, 'Ga weg achter mij satan'. Hou me niet op m'n plaats Petrus, ik heb een éigen weg te gaan. Een weg die ook de berg áf moet. Straks, 'op de derde dag' (31) zul je misschien mijn Geheim begrijpen, dat mijn weg bergafwaarts een weg omhóóg zal zijn. Niet te snel Petrus, jij wilt Goede Vrijdag overslaan en in één keer bij Pasen aankomen. Maar dat is niet reëel Petrus, er staat eerst nog een kruis, voor mij, en voor jullie allemaal. 'Je kruis opnemen' weet je wel, dat is je totale levensweg inclusief álles - en dat overzie je nog niet. Blijf me maar volgen, dan zul je het wel ontdekken. Volg mij maar, wees mijn discipel.

Wie zeggen jullie, jij, dat Ik ben? Het antwoord op deze vraag groeit in de binnenkamer van ons hart, over de bergen en door de dalen van ons leven heen. Temidden van cijfers die zeggen dat jouw kerk failliet gaat. Zet je in voor je kerk, in het besef dat de kerk niet alles is. Ú bent alles God, 'met al mijn wegen bent u vertrouwd.' (Psalm 139,3) Ga je eigen weg 'Hem achterna' bergopwaarts-bergafwaarts. Oefen je in het Ja zeggen tegen Gods liefde die ooit deze wereld en jou naar een gezegend eind zal dragen.

14) Drewermann, a.w. p. 110

Requiem voor Nery Gutierrez
Het gevecht was voorbij
en de strijder dood,
toen iemand naar hem toeging
en hem zei:
'Niet doodgaan, ik heb je zo lief!
Maar ach, het lichaam bleef sterven.
Twee anderen kwamen bij hem
en herhaalden het:
'Niet weggaan, houd moed,
keer tot het leven terug!
Twintig kwamen er op hem af,
honderd, duizend,
vijfhonderdduizend, en zij riepen
'Vermag zoveel liefde dan niets
tegen de dood?'
Maar ach, het lichaam bleef sterven.
Miljoenen mensen gingen
om hem heen staan
en smeekten als één man:
'Blijf bij ons, broeder!
Maar ach, het lichaam bleef maar sterven.
Toen omringden hem
alle mensen van de aarde.
En het lichaam zag hun droefheid,
ontroerd richtte het zich langzaam op,
omhelsde de eerste
en begon te lopen. 15

¹⁵⁾ Auteur en vindplaats zijn mij onbekend.

10. Herinneren, herdenken en gedenken

Er lopen kinderen door de stad. Wat zijn ze toch aan het doen? Ik loop naar hen toe en ik zie dat ze straatnaambordjes van een aantal straten aan het opnoemen zijn. Waarschijnlijk zijn ze zonder erbij na te denken al heel vaak door deze straten gelopen. Misschien wonen ze er wel. Wat er op de bordjes staat zijn slechts straatnamen voor de kinderen: Hannie Schaftstraat, Johannes Postlaan, Soldaat van Oranjeplein, Wilhelminapark, Corrie ten Boomstraat, Steve Biko, Martin Luther King en vele andere namen. Elke stad kent haar heldennamen, hele wijken zijn vernoemd naar verzetshelden. Maar net als die kinderen van zoeven zijn het ook voor de ouderen vaak niet meer dan geografische aanduidingen. Je woont er, je leeft er en dat is het dan. Wat ooit als eerbetoon is bedoeld, is flets geworden, verdwenen en hooguit achter gelaten op een verloren plek in ons geheugen.

Herinneren

Herinneren is uitermate belangrijk, opnieuw beleef je 'van binnen' (her-inner) wat ooit gebeurd is. De toen bevochten vrijheid is nog lang niet af, de echte vrijheid voor iedereen wereldwijd moet altijd ook nog komen. Daarom dragen onze straten de namen van degenen die zich blootstelden aan gevaar, opdat wij, misschien maar een paar keer per jaar, ons herinneren dat hun inzet voor de vrijheid ook van ons wordt gevraagd. 'Kennen jullie de namen op de straatbordjes?' vroeg ik de kinderen. 'Een paar wel', zeiden ze, 'die van Hannie Schaft, het meisje met het rode haar, we zijn bezig een werkstuk over haar te maken. En over Corrie ten Boom uit de Barteljorisstraat hebben we een film gezien, we vroegen net aan elkaar of wij dat zouden durven wat zij deed.'

Het is eigen aan een herinnering dat deze vervaagt en langzaam verdwijnt. Hetgeen aanvankelijk nadrukkelijk aanwezig was in ons geheugen, met alle emoties eromheen, gaat slijten in de tijd die volgt op de gebeurtenis van toen. Vervagen is eigen aan herinneren. Een tweede kenmerk van de herinnering is de verdringing. Verdringing treedt op wanneer er trauma's hebben plaatsgevonden, een niet meer uit te wissen ervaring in een oorlog of een mensonterend verblijf in een concentratiekamp. De menselijke geest is niet bestand tegen verschrikkelijke ervaringen, daarom worden ze ergens in het onderbewuste geparkeerd. Op de meest onverwachte momenten echter zullen deze geestelijke verwondingen gaan spoken en opspelen. Meestal bij het ouder worden, wanneer een mens kan terugkijken op zijn of haar leven, en wanneer de drang naar zelfbevestiging wat naar de achtergrond is geraakt. Dan dient zich het trauma aan, onverwacht en onaangekondigd als een dief in de nacht. De

getuigenissen van de slachtoffers van de Holocaust melden het. Men dacht er vanaf te zijn, maar bij het verstrijken van de tijd worden de emoties heviger. Een schrijver als Abel Herzberg weet hiervan. Hij zei eens: er zijn geen 6 miljoen joden vermoord in de kampen, maar er is systematisch telkens één omgebracht. Zes miljoen kun je niet vatten, dat vergeet je, maar die ene, die je kende, die genadeloos werd gemarteld, degene die werd doodgetrapt, dié staat op je netvlies en dáár schrik je van wakker midden in de nacht. Niet als je jong bent, maar later, bij het ouder worden als je het leven hebt leren doorzien in al zijn kwetsbaarheid en breekbaarheid. Een dichter, denkend aan toen, schrijft in zijn dagboek: 'Misschien zeurt en zanikt dat alles in mijn kop omdat het 10 mei is nu ik dit schrijf. De datum die mijn leven in tweeën deelde; voordien en sindsdien. De dag van de Duitse inval. Toen ontstond een situatie waarin je beproefd werd. En ik schoot tekort. Ik schoot niet door naar de verkeerde kant, maar ik schoot te kort naar de goede kant.' 16

Herdenken

De herinnering heeft het in zich om te vervagen of loopt de kans om verdrongen te worden. Daarom heeft ze ondersteuning nodig. De herinnering moet als het ware onderbouwd worden met 'herdenken'. Herdenken is het bewust levend houden van de herinnering. Door een (stand)beeld bijvoorbeeld, een film, een stuk muziek of een gedicht. Zoals het bekende vers van Leo Vroman:

*Kom vanavond met verhalen
hoe de oorlog is verdwenen,
en herhaal ze honderd malen:
alle malen zal ik wenen.*

Zo wordt de herinnering tastbaar gemaakt, present gesteld in het heden. Wat toen gebeurde wordt geactualiseerd, vermengt zich met de feiten van het heden en wordt al doende een boodschap met een hernieuwde missie. Herinneren en herdenken, ze horen bij elkaar. Het herdenken trekt de herinnering naar het heden. Daarom is het zo belangrijk dat ouders hun kinderen meenemen naar de dodenherdenking op 4 mei. Er wordt dan lëtterlijk 'twee minuten' stilgestaan bij de gevallen van de Tweede Wereldoorlog. Alles van en over de oorlog, de oorlog toen én de oorlogen nu, worden al herdenkend in herinnering gebracht. De straatnaambordjes en de oorlogsmonumenten in de stad komen tot

¹⁶⁾ W. Barnard, *Lofzang is geen luxe*, Zoetermeer 2005, p. 124.

leven en roepen tegen ons: 'blijf vechten voor de vrede, zwicht niet voor tirannie, wees moedig, maak de stad mooi en veilig, maak de wereld bewoonbaar!'

Herdenken is het zichtbaar maken van het verleden, opdat 'het Vreselijke' niet weer geschiedt, opdat de Grote Bek niet weer een kans krijgt. Herdenken heeft rituelen nodig, elk jaar opnieuw. De beulen zouden achteraf toch nog gelijk krijgen als het herdenken overgeslagen wordt. Een land, een volk zonder tradities van herdenken, is historisch en cultureel arm en zal snel een prooi kunnen worden van kwade krachten die altijd om ons heen zijn.

Gedenken

Het herdenken vindt haar grondslag in het 'gédenken'. Gedenken is meer dan een nuancering van het herdenken. Gedenken geeft veeleer het herinneren en herdenken een vaste bodem. Die vaste bodem, die basis, is vaak een bevrijdingsverhaal of een vitale levensfilosofie. Iets waar je je aan optrekt. Dat verhaal kan religieus ingekleurd zijn, denk bijvoorbeeld aan het joodse verhaal van de bevrijding uit Egypte, uit Angstland, uit het Faraonië van machthebber-Farao. Nog steeds moeten wij weg uit dat Angstland. We snakken naar bevrijding, vrede en gerechtigheid, onze wereld draait dol en kantelt de verkeerde kant op. In het herdenken gédenken we dié bevrijding, de verhalen van bevrijding trekken ons mee naar de toekomst. Je trekt je er aan op! Bevrijding is niet, maar gebeurt, je hoeft je slechts aan te sluiten en mee te doen. Het gedenken kan ook levensbeschouwelijk worden ingekleurd. Bijvoorbeeld het gedachtegoed van iemand als Erasmus uit de 16de eeuw (1466-1536) die de basis legde voor de grote humanistische tradities. Gedenken gaat dan terug op hem en in het nu van vandaag neemt iemand als Erasmus ons mee naar de toekomst. Geen enkele religieuze, levensbeschouwelijke of politieke visie heeft het alleenrecht.

Ik schetste *herinneren, herdenken en gedenken*. Ze horen bij elkaar als verleden, heden en toekomst. Jonge mensen van nu zullen het gevecht voor de vrijheid overnemen van de oude oorlogsgeneratie. Scholen en schoolkinderen die in onze steden, plaatsen en dorpen oorlogsmonumenten adopteren; zij zijn onze toekomst. Ouderen staan pal voor jongeren, ze zijn goud waard, ook de jongeren van allochtone afkomst. Reken hen niet af op dat kleine groepje fanatici, dat rare dingen doet, maar geloof in hen.

'Kennen jullie die namen op de straatbordjes van Haarlem?' vroeg ik de kinderen. 'Ja', zeiden ze, 'we kennen er intussen heel wat.' Zo gaan jong en oud verder, ieder op een eigen manier, verder in het spoor van de namen die we opnieuw hebben leren kennen. Doorgaan en volhouden: verzet tegen onfatsoen en

onvrijheid, respect voor elkaar, een halt tegen het zinloze geweld. Oud en jong hand in hand, wereldwijd een grote vredesbeweging die de liefde leert en de haat uitbant.

Dodenherdenking

*Blijf de droom van vrede dromen
sta vanavond hand in hand,
jong en oud die samenkomen
in een vredelievend land.
Kijk elkaar recht in de ogen
en zie daarin het warme licht.
Help elkaar met mededogen,
dat jij nooit voor onrecht zwicht.*

DEEL 3. MIJMEREN OVER DE WERELDDEEL 3. MIJMEREN OVER DE WERELD

De wereld is de plaats waar in ruimte en tijd de geschiedenis van recht en vrede gebeurt, zál gebeuren en tot een goed einde zal wórden gebracht. Wie 'de mens' hoog heeft, neemt ook de wereld serieus. 'Wereld', dat is de natuurlijke omgeving van mensen, het huis waarin we wonen, het milieu waarin we ademen en de fysieke plek onder de zon waar de menselijkheid vorm krijgt. 'Wereld' in deze zin omschreven houdt een opdracht in, levenskeuze en verantwoordelijkheidsgevoel. De wereld is geen toevallige plaats, een planeet die zijn rondjes door het heelal draait met mensen die opgaan, zinken en verblinken. Wereld is 'aarde', waar concrete mensen hun levensopdracht vervullen, waar ze aarden en aardig voor elkaar zijn. Religieus gezien is de wereld een tuin, die uit de kosmische baaiërd van woest en ledig naar een hoger plan is getild. Dat hoger plan heet schepping en schepping veronderstelt een Schepper. Als de wereld schepping wordt overstijgt ze de wetmatigheden van natuur en geschiedenis. Die wetmatigheden kun je niet ontlopen, want elk schepsel is ook altijd natuur-mens, bijna vastgeklonken aan de ritmes en de cycli van het natuurlijke leven. Er lijkt geen ontsnappen aan, 'de wereld' met haar wel en wee kleeft ons aan. Maar, je kunt wel een poging doen de kale feiten, de dwingende jaartallen en de tredmolen van 'zoals het is zal het altijd blijven' in een ander licht te zetten, in het licht namelijk van doel en bestemming. Dán wordt de wereld schepping, omdat het creatieve licht van de Schepper een kans krijgt. De harde en onduldbare feiten worden zacht, gebeurtenissen worden levenslessen, ons leven krijgt de glans van de eerste scheppingsdag, het is goed, zéér goed. Over de inzet om van onze wereld 'beloofd land' te maken gaat het derde deel van dit boek.

'Maak je hart zo groot dat je ziet dat de voorwaarden voor je geluk hier en nu aanwezig zijn, en dat onrecht, wreedheid en kleingeestigheid je leven niet kunnen ruïneren. Je kan dat allemaal makkelijk zonder wrok en boosheid verdragen, want je hart is groot. Stel dat je wat vuil in een rivier gooit: de rivier zou niet boos zijn, maar bereid dat vuil te accepteren om het in één nacht te transformeren. Als je dat zelfde vuil thuis in een bak water zou gooien, zou het water niet langer drinkbaar zijn. Maar de rivier, groot als-ie is, transformeert en heelt. Oefen dus om als een rivier te zijn, dat is wat de Boeddha ons aanraadt. Oefen om als de aarde te zijn. Of de mensen nu bloemen, parfum en rijst op de aarde gooien, of urine en uitwerpselen, de aarde is bereid het allemaal zonder enige wrok te accepteren, want de aarde is groot en heeft het vermogen te transformeren.'

Thich Nhat Hanh 17

'Een van de leerlingen, Andreas, de broer van Simon Petrus, zei: "Er is hier een jongen met vijf gerstebroden en twee vissen - maar wat hebben we daaraan voor zoveel mensen?" Jezus zei: "Laat iedereen gaan zitten." Er was daar veel gras, en ze gingen zitten; er waren ongeveer vijfduizend mannen.'

Uit het evangelie van Johannes, hoofdstuk 6, 8 -10.

¹⁷⁾ Thich Nhat Hanh is een Vietnamese zenmeester, dichter, wetenschapper en mensenrechtenactivist. Hij is leider van Plum Village, een meditatiecentrum in Frankrijk. Veel boeken van hem zijn ook vertaald in het Nederlands. Zie ook www.plumvillage.org

11. Over 'brood' gaat het weer in onze dagen
11. Over 'brood' gaat het weer in onze dagen

Over 'brood' gaat het weer in onze dagen, niet over luxe broodjes van de fijne bakker, maar om de noodzaak van het dagelijks brood voor velen. In de landen van arme werelddelen scharrelen kinderen rond in de vuilnisbakken van de rijken op zoek naar een korst brood. In de landen van de rijke werelddelen ontstaat een groeiende onderklasse die nauwelijks kan rondkomen. Intussen geven Voedselbanken pakketten met eten aan mensen die verkommeren en onze Eetvoorziening (een afdeling van Stem in de Stad) verstrekt drie keer per week een gratis maaltijd aan mensen die helemaal geen geld meer hebben. Er komen veel verslaafde- en dakloze mensen, maar ook steeds meer personen kloppen aan die, 'het even financieel niet meer trekken'.

Het was daarom een fantastisch idee van de diaconie om de zogeheten broodbank in de Grote- of Sint Bavokerk elke keer met advent weer symbolisch in gebruik te nemen. Als protest tegen de verarming in Nederland. Verarming in een van de rijkste landen ter wereld, dat zou niet moeten mogen. De geschiedenis van deze broodbank, die begon in 1460 (!) en eindigde in 1815 is heel bijzonder. De hoge kerkbank, waar de messneden nog in te zien zijn, heette ook wel Heilige Geestbank en de uitdelers, de regenten van die tijd, heetten Heilige Geestmeesters. Goed gezien, want dat doet de geest van Christus, (uit)delen in plaats van oppotten. Maar het ging de rijken van toen vaak meer om het verkrijgen van het eigen zielenheil dan om het doen van gerechtigheid, want zó kwam men in de hemel,. Ik doe naar niet cynisch over, want men wist niet beter in die tijd. En wij? Weten wij beter?

'Ongeveer 95% van de antieke wereldbevolking leefde vegetarisch, dat wil zeggen: men leefde op brood (of graanpap), groente en water. Vlees bleef gereserveerd voor de hogere kringen; het was onbetaalbaar voor 'de gewone man'. In streken die ver van de kust verwijderd lagen, gold dikwijls hetzelfde voor vis. Ook melkproducten waren duur en schaars. Over het witte tarwebrood, de verfijndste en duurste soort, valt op te merken: Witbrood was feitelijk zo zeldzaam, dat iemand van de laagste stand (een plebejer) zelfs in Rome er geen stukje van kreeg, ook niet als hij, misschien één keer in zijn leven, werd uitgenodigd bij zijn patroon. Elke maaltijd bestond in de eerste plaats uit brood. Daar kwam dan nog een 'bijgerecht' bij, meestal groente. Gewoonlijk waren er drie maaltijden per dag: onmiddellijk na het opstaan het ontbijt (in het Grieks werd het *akratisma* genoemd, omdat men ongemengde wijn bij het brood dronk), het middagmaal (Grieks: *ariston*) en de hoofdmaaltijd tegen de avond (Grieks: *deipnon*). (...) Omdat

niets anders dan brood de eerste plaats kon innemen bij de maaltijd, werd brood het algemene woord voor voedsel. Brood eten werd gelijk aan eten.' 18 Zo essentieel is daarom brood, ook als we over brood lezen in de bijbel. Johannes is de enige evangelist die bij het verhaal van de broodvermenigvuldiging (Joh. 6) vermeldt dat het om gerstebrood gaat. Dit soort brood diende ook wel als veevoer en was in feite het brood van de armsten en de slaven.

De beelden en metaforen die de evangelist Johannes toepast op Jezus, zoals het brood (Ik ben het brood des levens) zijn allemaal ontleend aan ons leven en ploeteren van alle dag. Laten we deze alledaagsheid daarom niet te gauw vergeestelijken. De gewone werkelijkheid van alle dag, daar gaat het om. Om ons zorgen en redderen, om de armen en de rijken in stad en land, om de dooie dood en het lustige leven, gewoon om jou en mij. Maar, het evangelie wil ook diepte aanbrenge in de beelden. Dat zware en keiharde gerstebrood waar je je tanden op stuk bijt (beeld voor het moeizame leven) moet tarwebrood worden en wittebrood. De zure, bittere wijn, de alsem, moet een grand cru worden. De rijken rijker en de armen armer, aan deze wereldse tredmolen van repeterende ellende, moet een omkeer gegeven worden. Ons leven, dat zo vaak de kleur heeft van een verschimmeld broodje, moet de glans van een open toekomst krijgen. Daar duwen de woorden van het evangelie ons heen, dat in ons en deze wereld de beweging van het Rijk van God komt, dat de broodbank langzaam verhuist naar het hoofdaltaar, dat de Voedselbank een open keuken voor állen wordt.

En tussen dat-dit-nog-niet-zo-is en dat-het-ooit-zo-zal- zijn, tussen déze werkelijkheid en het visioen van vrede, plaats Johannes zijn prachtige verhaal over het delen, over de vijf broden en de twee vissen. Versta de symboliek van deze diepzinnige evangelist. Want in vijf broden horen we ook de vijf boeken van Mozes (de thora) waar het goede leven is uitgeprobeerd tot heil en zegen van ons nu. En de twee vissen symboliseren de twee stenen tafelen waarin de zin en het doel van ons leven staat uitgebeiteld in de tien woorden (geboden). Het is er allemaal voor *vijfduizend*, dat wil zeggen, voor iedereen. Nog dieper steekt Johannes af als hij in de beelden de Mensenzoon ter sprake brengt, de woorden krijgen nu bijna kosmische betekenis.

Ze zijn hem allemaal achterna gekomen. Ze stonden versteld van deze Mensenzoon. Hij liet de mensen niet in hun sop gaar koken

¹⁸⁾ K. Berger, *Manna, meel en zuurdesem. Koren en brood in het dagelijkse leven van de vroege christenen*, Baarn 1999, p.15, 16.

maar was bij ze, heel dichtbij ze. Nog nooit was iemand zo dichtbij die zieke man in de Schaapspoort geweest, achtendertig jaar lag hij daar al. Oud vuil was hij, een mislukt ornament in het straatbeeld. 'Wil je gezond worden' vroeg Hij hem (Joh. 5:7). Heelmaker, noemden ze hem daarom, heiland, heelmeester. Waar anderen aan voorbij liepen, ging hij door zijn knieën. Waar anderen vooral bezig waren met het heil van het eigen ego, daar verlegde hij de blik naar de ander, vooral naar de ander in nood. Je leven loopt niet alleen door en langs jezelf, maar altijd via de ander, was zijn visie. Als je dat doet, als je dat lukt, dán heb je ook kans de grote Ander tegen te komen. Dat vertelde hij. Die Ander is mijn Vader, zei-die. 'God' noemen jullie hem. Ik kom bij Hem vandaan. En ik kom jou vertellen dat jij, wie je ook bent, óók bij deze Vader of deze Moeder, bij deze Bron vandaan komt. Dáár ligt je start, van hieruit, met God als rugdekking, is er een kans dat jouw leven opengaat naar toekomst en niét verdwijnt in het zwarte gat van het noodlot.

Ook wij zijn hem gevolgd naar die stille plek aan de oever van het meer. Nog een beetje schuchter, maar toch. We voelden onze magen, maar bovenal het knagen in ons binnenste. We wisten van het manna in de woestijn, een stukje brood zo nu en dan om te overleven, om de dag door te komen, om te overleven. Twee visjes en vijf broden voor een menigte van vijfduizend mensen. Dat lukt nooit! We gaan dood, naar lichaam en ziel. De hitte droogt ons uit, de honger mat ons af, het leven is zó zwaar. Maar neem nu waar en zie wat gebeurt! Nu kantelt alles, de wereld op zijn kop. Jij mens van binnen gekend. Hij, voor wie we kwamen, nam de broden, hij dankte en deelde! Nemen, danken en delen, het zijn dé kenmerken van de gemeenschap rond deze Persoon. Geen manna voor één dag zoals in het oude verhaal (Numeri 16), maar brood voor altijd. Wie deelt heeft áltijd genoeg, dat is de Messiaanse vuistregel. Wie deelt houdt over, dat is het geheim van het Jezus-geloof. Wie God zoekt, zal Hem ooit tegenkomen, in een lied dat ontroert, in een gebaar van liefde of een blik van herkenning. Laatst meende ik Hem te zien in een traan op iemands wang waarin ik mijzelf weerspiegeld zag.

Maar bovenal zien we God in die Ene, die Ene voor ons allen, die Mens die brood nam, dankte en deelde, deelde aan de oever van het meer. Belichaming is hij van alles waar het in óns leven om draait. Iemand die brood geeft, maar ook zelf brood ís voor de ander.

Nu wijken de woorden en worden daden, nu rijpen de daden tot veelzeggende woorden, tot woorden die vlees worden; echt, tastbaar, voelbaar, éétbaar. Dit alles is hoog, té hoog wellicht om te vatten. We kunnen misschien in de buurt komen

van de nog onontdekte en onopgeloste waarheid van deze 'Ik ben het brood van het leven' als we zélf gaan deelnemen aan zijn maaltijd. Het staat er zo mooi: 'Jezus zei: Laat de mensen gaan zitten. Nu was er veel gras op die plaats.' (6:10) Gras, groen gras op deze doorgaans dorre plaats. Grazige weiden, zoals in die misschien wel mooiste psalm van de bijbel, psalm 23. 'De Eeuwige doet mij neerliggen in grazige weiden, voert mij aan rustige wateren en verkwikt mijn ziel.' Wat willen we nog meer? Dat onze wereld zo'n groene strook gras mag worden en onze kerken gastvrije weideplaatsen voor vermoeide en hongerige mensen. Plekken waar we ons kunnen verkwikken, waar we opleven, waar we genieten van elkaar, waar we het brood doorgeven aan elkaar, waar we delen naar hartelust.

'Vanuit het evangelie bezien is het werven van financiën geen reactie op een crisis. Fondswerving is in de allereerste plaats een vorm van pastoraat. Het is een manier om onze visie aan te bevelen en andere mensen uit te nodigen om mee te doen aan onze missie. *Visie* en *missie* staan zeer centraal in het leven van Gods volk; zonder visie komen we (als organisatie) in de gevarezone en zonder missie raken we de weg kwijt.

(...)

Fondswerving is precies het tegenovergestelde van bedelen om geld. Als we financiële middelen zoeken zeggen we niet: "Kunt u ons alsjeblieft helpen, want het gaat niet zo goed de laatste tijd." Nee, onze opstelling is: "We hebben een missie die fantastisch en uitdagend is. We nodigen u uit om al uw talenten die God u gegeven heeft - uw energie, uw gebeden en uw geld - te investeren in dit werk om zo samen te volbrengen waartoe God ons geroepen heeft." Onze uitnodiging is duidelijk en betrouwbaar omdat we geloven dat onze visie én onze missie overeenkomen met "een boom, geplant aan stromend water. Op tijd draagt hij vrucht, zijn bladeren verdorren niet. Alles wat hij doet komt tot bloei." (Psalm 1,3).'

Henri Nouwen 19

¹⁹⁾ H.J.M. Nouwen, *The spirituality of fund-raising*, New York 2004, p. 3,4. Over Henri Nouwen schreef ik mijn: *Onrustig zoeken naar God. De spiritualiteit van Henri Nouwen*, Tiel 1996, 3de druk. Zie ook www.nouwen.org

12. Geld stinkt (niet) 12. Geld stinkt (niet)

Kerk en geld

'De helft heb ik al binnen', riep de voorganger enthousiast tijdens een actie voor een nieuw kerkgebouw. Applaus van de gemeenteleden. 'Maar', zei hij er achter aan, 'het probleem is dat dat geld nog in jullie zak zit.' Er werd wat zuur gelachen, maar de boodschap was wel over gekomen. Grappen als deze doen nogal eens de ronde in de wereld van de diaconie en kerkelijke geldwerving. Of zoals die andere collega, die bij een belangrijke diaconale collecte liet zingen: 'Neem mijn zilver en mijn goud, dat ik niets aan onthoud.' (Liedboek van de Kerken, gezang 473,4) 'Geweldige opbrengst!', vertrouwde hij mij later toe.

Geld

Waarom met deze anekdotes beginnen? Omdat spreken over geld iets zwaars en zuurs kan hebben. Als de ondertoon van de humor ontbreekt in het noodzakelijke bezig zijn met geld, dan nemen de cijfers 's nachts in je dromen bezit van je en worden het duvelstoeyagers. Geld is máár geld is, niet meer en niet minder. Laten we beginnen met relativieren, in de kerk, maar ook in ons persoonlijk leven. Waarom? Omdat geld ons heel makkelijk in de ban kan krijgen. Geld is een grote verleider, dé verleider bij uitstek. Nergens lopen we zo warm voor als voor geld. Alles om ons heen nodigt ons er toe uit, van grote reclameborden, vaak met veel vrouwelijk naakt erop, tot avond aan avond de vele spotjes op de tv. Het zijn stille verleiders, heel geniepig glippen ze bij ons binnen en nemen bezit van ons binnenste, onze ziel wordt dan bezet gebied. En wanneer jouw ziel bezet door iets anders, dan kan de Stem van liefde jou niet bereiken. 'Pas op dat niemand jullie misleidt' zegt de Meester zelf. (Matteus 24,4) Niemand bijna ontkomt aan de verleiders. Het liefst zien ze alleen maar euro-tekens in onze ogen. Tonnen worden er aan uitgegeven om u en mij te dwingen tot kopen en consumeren.

Consumisme is een kenmerk van onze tijd, kopen óm het kopen, het aanbod zó opvoeren dat je wel móét kopen. Kijk hoe onze kinderen gek gemaakt worden met steeds weer een nieuw mobieltje: 'Je kunt er nu ook mee internetten pap!' Het is heel vreemd met geld. Ik merk het ook aan mezelf. Toen ik vroeger nauwelijks iets had of bezat maakte ik me er ook niet druk om. Maar nu ik elk dubbeltje niét meer tien keer meer hoeft om te draaien en meer te besteden heb, ben ik veel meer met geld bezig, lijkt het, voelt het. Geld trekt aan je, en kan je heel makkelijk een kant optrekken waar je eigenlijk niet heen wilt. Geld appelleert heel gauw aan minder goede dingen in onszelf: hebzucht, egoïsme, jaloezie, het aftroeven van de ander,

snobisme en individualisme. Ruzies gaan vaak over geld, tot in de beste families, als er een erfenis is te verdelen bijvoorbeeld. Vooral de mensen van het zogenaamde nieuwe geld (de nouveau riche) lopen een groot risico om echte snobs te worden. Vaak zijn ze in recordtempo rijk geworden omdat ze een fijne neus hadden voor bepaalde ontwikkelingen, bijvoorbeeld in de ICT-business. Ze staan nu in de Quote bij de 500 rijksten van Nederland. Laatst gaf een rijk persoon een immens feest ergens bij ons de stad. Hij noemde zijn feest *out of proportion* (buiten proporties). Alle zogenaamde 'celebrities' en 'bn-ers' - dat zijn zogenaamde beroemdheden en bekende Nederlanders) waren aanwezig. Daags erna schreef ik de man een brief met de vraag of hij vanwege dat 'out of proportion' ook wat geld over had voor de opvang van asielzoekers bij ons werk.. Ik heb nooit antwoord gehad. Eerst was ik er wat boos over, maar erna kreeg ik met hem te doen. Want de puissante rijkdom van de rijken is niet te dragen voor gewone schepsels, daar mensen niet voor geschapen. Er zit wat zieligs aan om 'erbij' te willen horen, bij de jetset, bij de eendagsvliegen die af komen op de geur van jouw geld. Alsof dat je vrienden zijn. Geld stinkt, je ruikt het gewoon.

Betere ervaringen heb ik met de mensen van het oude geld, geld dat in de rijke families is overgegaan van vader op zoon, van moeder op dochter. Deze mensen hebben de neiging om zich te verontschuldigen voor hun rijkdom en bezit, en zij hebben vaak fondsen in het leven geroepen om zo te voldoen aan 'de tienden' die in de religies als offer gevraagd worden.

Vanwege de enorme zuigkracht van het geld, die steeds ons geestelijk leven ondermijnt, is het nodig om geld te relativeren. Ik bedoel dit letterlijk, dat we geld dus 'in relatie brengen met', relativeren. Want geld wil namelijk géén relatie aangaan, dat is haar intrinsieke kwaadheid. Geld wil rollen, draaien, veroveren, over de kop gaan, zich vermeerderen. Deze duizelingwekkende werking van het geld noemen we kapitalisme, in de bijbel de mammon geheten. (Matteus 6,24). Door ons te verslingeren aan het geld leveren we Hem uit die zei dat je geen twee heren kunt dienen, God en de mammon. De laatste moet ondergeschikt zijn aan de eerste, anders wordt het oorlog. En het ís oorlog, steeds opnieuw. Moloch (oorlog) en mammon (geld) zijn tweelingbroertjes die samen altijd vuile spelletjes spelen.

Het woordje geld komt oorspronkelijk van 'ver-gelden' en staat in verband met 'offeren'. Je droeg iets af aan de gemeenschap. Zo niet, dan zou men jou vergelden! Later ontstaat het muntgeld. In het oude Israël maakte men geld door een schijfje van een zilveren staafje te snijden en het gewicht hiervan heette sjekel, sikkil, zilverlingen (Gr. argurion, waarvan het

Franse l'argent en het Zuid-Amerikaanse Argentinië). Het zijn de zilverlingen die de discipel Judas van zich afgooit na de daad van zijn overlevering. 'Toen smeed hij de zilverstukken de tempel in, vluchtte weg en verhing zich.' (Mt. 27,5) Wie zich teveel met geld inlaat verkoopt zijn ziel vroeg of laat. Judas is de literaire contrastfiguur, de beheerder van de kas die ongeduldig is en het koninkrijk van God bijna met zijn geld wil kopen. Judas mistte de lange adem en kwam daardoor in dodelijke ademnood. Ik snap Judas, hij spookt ook in onze gedachten.

Bijbel en geld

Als ik het goed zie, doen de bijbelse verhalen niets anders dan het geld 'in relatie brengen tot'. Dát er geld is en dát het bestaat, wordt verondersteld en als gegeven geaccepteerd. Het hebben van geld of het hebben van bezit wordt ook niet veroordeeld.²⁰ Maar, men keert zich tegen de vrije werking van het geld, de vrije-ongebreidelde markt, los van mens en ethiek. Vooral de evangelist Lucas is hier zeer attent op. Blijkbaar heeft hij de fnuikende werking van al dat zilver gezien, als dokter nam hij misschien waar dat de geestelijke gezondheid van mensen eronder leed en dat de kleinen en de armen verhongerden en verpieterden. Lucas zag dat geld verzuimde te doen wat de levensstijl van Jezus juist wel deed en aanpreeft, namelijk délen. Geld trekt alle hebben en houden naar één hoop, die van de rijken. Dat wat gedeeld zou moeten worden, ligt te rotten in fort Europa en stinkend te vermeerderen in Zwitserse banken. De rijke jongeling vindt dat Jezus gelijk heeft, maar hij kan het niet. Hij gaat huilend heen. Zijn tranen zijn misschien een begin van delen, omdat hij de kwetsbaren heeft zien staan. Geld zonder relatie met armen en mensen in nood is wreed en onmenselijk, is verpaupering, is opstand in de voorsteden van de metropolen. Want het is bekend, het is óverbekend, dat de wanverhouding tussen arm en rijk, echt héél arm en echt héél rijk, een van de wortels is van de grote wereldproblemen. Het geestelijk gehalte van het Westen, zal ondanks ons vele en drukke bezig zijn met spiritualiteit, nooit echt kunnen groeien als deze wereldwijde, gapende wond niet geheeld wordt.

Diaconie en geld

Een deel van mijn dagelijks werk gaat op aan het vinden van geld, zo eerlijk moet ik zijn. De dienst van de gerechtigheid kan niet zonder geld. Diaconieën hebben vaak 'oud geld' en daar wordt veel goed werk mee gedaan. Ook kerken hebben mensen nodig die verstand hebben van geld: het beheer, de boekhouding, de jaarrekening en de begroting, zoals in elk bedrijf. Ik ben voorstander van een zakelijke aanpak. Maar, die zakelijke

²⁰⁾ C. van Leeuwen, *Sociaal besef in Nederland*, Baarn z.j.

aanpak moet onderdeel zijn van een inhoudelijk beleid. Hoe hoog mag/kan een vermogen zijn? Waar beleg ik? Wat wil ik met het geld? Zit ik er niet teveel bovenop? Laten we dat geld zijn eigen, ongeremde gang gaan, worden we kerkelijke kapitalisten? Waar liggen mijn prioriteiten? De diaconale handboeken gaan hierover. ²¹ Ze geven richtlijnen en aanbevelingen. Als ik ze lees zie ik dat inderdaad 'delen' het centrale woord is. Het geld, of het rendement van het geld, moet geheel ten goede komen aan mensen in nood.

Valkuilen

Toch zijn er valkuilen. Ik zie ze en ik ontdek ze ook bij mijzelf. Ik noem er enkele. Ze hebben allemaal te maken met het dwingende karakter van het geld. De eerste valkuil: wie geld heeft, heeft macht. Iemand die jaren achtereen naar Latijns-Amerika ging om daar geld te doneren voor een organisatie, vertelde mij dat zij er anders kwam en dat zij er anders werd ontvangen toen zij die baan niet meer had. Wat leert zo'n voorbeeld? Dat het hebben van geld ons kan bezoedelen, dat de relatie met de ander via het geld loopt in plaats van rechtstreeks van mens tot mens en dat geld, het beheren en het (uit-)delen ervan bepaald niet nederig maakt.

Het evangelie leert ons dat we met mensen om moeten gaan met een open hart in plaats van een open portemonnee. Diakenen en andere dienstverleners zijn nederige mensen, ze staan dicht in de humus op de grond, zó kunnen ze de humaniteit dienen. Geld komt in de tweede plaats en moet soms zelfs achterwege blijven. De tweede valkuil: wie geld heeft (en dus macht) wordt naar de ogen gekeken. Immers, je 'klanten zijn' van jou afhankelijk, ze zullen zeer hun best doen om jou te plezieren. De bijna gedwongen onderdanigheid van de ander kan jou superieur maken. Diakenen willen dat niet. Zij zijn vrouwen en mannen die anderen rechtop leren gaan, die de afhankelijke door het éigen gedrag de gelijkwaardigheid leren.

Dan is er de valkuil van de willekeur. Vaak worden mensen geholpen die óns weten te vinden. Maar, diakenen zijn ook mensen die de boer op gaan en hén zoeken die ons niét weten te vinden. Diaconie zoekt altijd weer de onderkant van de onderkant. De valkuil van het regenteske moeten we ook leren doorzien. Als diakenen en andere kerkmensen die met geld omgaan, dragen we nog steeds een stuk ballast van het verleden mee, toen er veel superioriteit en betutteling in de diaconale bediening zat. 'Daar alleen mochten we vroeger als gezin

²¹⁾ H. van Well, 'Geld'. In: Hub Crijns e.a. (red.), *Barmhartigheid en gerechtigheid. Handboek diaconiewetenschap*, Kampen 2004, p. 356 e.v.

zitten', zei een man tegen mij toen hij me aantrof in de kerk, 'dat daar, dat was de plek van de mensen die geld kregen van de kerk, ik vond dat iets vreselijks die vernedering, ik heb er de kerk jaren om gehaat.'

Aan die valkuilen werken we, en we zijn er nooit mee klaar. Maar ze laten onverlet dat diakenen in de allereerste plaats vrolijke en opgewekte mensen zijn. Vreugde genereert vreugde bij de ander en maakt ons buitengewoon creatief. Waarom zijn we opgewekt? Omdat ons hart is aangeraakt door de Vriend van mensen, Christus zelf. Hij kwam om te dienen, om diaken te zijn. Laat ons gaan in zijn spoor, dan wordt diaconie het mooiste werk van de kerk.

'GELD STINKT NIET, zegt een uitdrukking. Iedereen wil het hebben, en niemand vraagt naar de - eventueel onfrisse - herkomst. En toch. Als geld wél stonk, zouden we de geur onmiddellijk herkennen. Het zou de geur van urine zijn. Het spreekwoord gaat terug op een anekdote over de Romeinse keizer Vespasianus (9 -79 na Chr.). Vespasianus' zoon Titus had kritiek geuit op het feit dat zijn vader zojuist belasting was gaan heffen op openbare waterplaatsen. De keizer pakte het eerst geheven belastinggeld, duwde het zijn zoon onder de neus en vroeg of het geld stonk. Nee, zei Titus. 'Toch komt het van de waterplaatsen', aldus Vespasianus.' 22

Latijn: pecunia non olet (geld stinkt niet). Pecunia = kudde. 'Het begrip pecunia dateert van de tijd dat het vermogen vrijwel bestond uit vee en vee betaalmiddel was.' 23

22) R. Reisma, *Gezegden*, Amsterdam 1998, p. 128

23) Van Dale's *Etymologisch Woordenboek*, Utrecht 1997

'God is de nederige en alleen zo de almachtige.
Hij is de altijd kleinere en zo alleen de altijd grotere.
Hij is de zwakke en alleen zo de sterke.
Hij is de stervende en alleen zo de levende en ware.
Hij is de geknakte en alleen zo de onbuigzame.'
Franciscus van Assisi (1182 - 1228) 24

'De islam staat niet tegenover Europa en tegenover de religiositeit waar Europa het symbool van is. Zij is potentieel een "Europese" religie. Zij zou er aan bij kunnen dragen dat onze seculiere inspanningen om het publieke leven te ordenen, de rechtvaardigheid te bevorderen en de waarheid te vinden, ook weer gezien worden als wat zij tevens zijn: religieuze inspanningen als vormen van eredienst aan wat heilig is.' 25

²⁴⁾ Geciteerd in: A. Rotzetter, *Franciscus van Assisi. De weg van het evangelie*, Haarlem 1983, p. 109.

²⁵⁾ E. Borgman, *Metamorfosen. Over religie en moderne cultuur*, Kampen 2006, p. 185

13. Franciscus van Assisi en de Islam

Inleiding

De interreligieuze ontmoeting en het gesprek tussen de verschillende religies zal de komende jaren steeds belangrijker worden. Zowel op nationaal als internationaal niveau. Niet meer alleen in de bekende, vaak wetenschappelijke kringen, maar steeds meer aan de basis van de samenleving zal het gesprek gaan plaatsvinden, daar waar mensen leven, wonen en werken. Eigenlijk zouden we niet meer moeten willen theologiseren zonder steeds dit gesprek erbij te betrekken. Vaak zal dat een omslag in denken én handelen vereisen, immers, de bekende, christelijke paden lopen nu eenmaal het makkelijkst. Bij ons werk in Haarlem (Stem in de Stad) startten we onlangs een nieuwe afdeling, de afdeling multireligieuze stad. Want in het werken aan een multiculturele samenleving is het onderdeel religie uiterst belangrijk. Waarom? Negatief geformuleerd: religies kunnen omslaan in hun tegendeel. Dan regeert het fanatisme en de onverdraagzaamheid. Positief geformuleerd: religies dragen vanuit hun menslievende bronnen bij aan 'het goede leven' voor állen. Dat laatste proberen wij in onze nieuwe afdeling vorm te geven. Door het samenkomen in een locale Raad van Religies bijvoorbeeld. Heel spannend en uitdagend is het om met vertegenwoordigers van de zes wereldreligies samspraak te hebben, te overleggen over de religieuze presentie in de stad of om gezamenlijk de naastenliefde te praktiseren. Ik denk dat we in Nederland nog maar aan het begin staan van dit samen werken tussen de religies, zeker op lokaal niveau. Goede leidslieden zijn daarbij belangrijk. Franciscus van Assisi is zo'n persoon. Over de eeuwen heen groet hij ons nog steeds met zijn 'Vrede en alle goeds'. In het onderstaande vertel ik iets over zijn optreden tijdens die wrede kruistochten. Ik neem een aanloop door kort, te kort wellicht, het begin van zowel het christendom als de islam te beschrijven én vervolgens waar en wanneer de beide religies elkaar voor het eerst ontmoeten.

De verspreiding (expansie) van het Christendom, enkele reuzensprongen

Na het optreden van Jezus en de reizen van Paulus verspreidde het christelijk geloof zich tamelijk snel over de 'oecumene', het gebied rond de Middellandse Zee. De beweging van 'de mensen van de Weg' was aanvankelijk een vervolgd godsdiensdienst, maar kreeg onder keizer Constantijn (gestorven in 337) erkenning. Constantijn bekeerde zich tot het christelijke geloof. Onder zijn zonen werd 'het christendom' in 341 staatsgodsdiensdienst en wordt de zogeheten 'heidense cultus' verboden. Tot en met de Middeleeuwen bestaat er een West- en een Oost-Romeins Rijk met

veel strijd tussen de christelijke keizers en de Kerk. In 410 valt Rome door de inval van de Hunnen. Gallië komt opzetten. De macht van de pausen van Rome groeit, met het hoogtepunt in de Middeleeuwen. Er ontstaat ook een scheiding in de Kerk, het grote Schisma van 1054. Nu enerzijds de Rooms-Katholieke Kerk (rooms = van Rome) in het Westen en de Byzantijnse Kerk (Byzantium/Constantinopel/Istanbul) in het Oosten. Het zijn twee typen christendom. Vanuit Rome komt het christelijk geloof via de Britse eilanden, o.a. Willebrord (658-739), naar de lage landen. Het is de tijd van de kerstening, het christelijk-maken van onze gebieden.

Er wordt wel gezegd dat onze westers cultuur drie brandpunten kent: Jeruzalem, Athene en Rome. Deze (plaats)namen staan respectievelijk voor: gerechtigheid, filosofische wijsheid en juridisch recht.

De verspreiding (expansie) van de Islam, enkele reuzensprongen
Mohammed wordt geboren in ongeveer 570. In 610 volgt zijn roeping op de berg Hira. In zijn geboortestad Mekka wordt hij niet gehoord. Dan 'vlucht' hij in 622 naar Medina. In 630 verovert hij Mekka. Mohammed sterft in 632. Honderd jaar later, in 732, staan de Arabische legers in Zuid-Frankrijk waar ze door Karel Martel worden teruggedrongen tot over de Pyreneeën. In Zuid-Spanje, in Andalusië (Al Andaloës), ontstaat een hoogstaande Moorse cultuur in de steden Sevilla, Granada en Cordoba. In 1492 is de Reconquista (de herovering door de christelijke keizers) voltooid. In Cordoba staat een prachtige moskee (de Mezquita). In het midden ervan heeft men een kathedraal gebouwd waardoor de moskee behoorlijk verminkt is. Toch is de schoonheid van zowel de moskee als de kathedraal bewaard gebleven, al zeggen sommigen dat dit op deze manier toch eigenlijk niet kan. Toen ik er liep dacht ik, stel je voor dat het wél kan, christelijk- en islamitisch geloof in één gebouw beleefd. 26

Zeven eeuwen later gebeurt hetzelfde: in 1453 veroveren de legers Constantinopel. De beroemde Aya Sophia wordt een moskee. Men bereikt zelfs Wenen, maar worden terug geslagen. Groepen moslims blijven echter in bepaalde gebieden daar. De actualiteit van de Balkan met zijn vele oorlogen tot nu toe, is niet te begrijpen zonder deze historische achtergronden van eeuwen her.

De kruistochten

De kruistochten strekten zich uit over een lange periode en domineerden voor een deel de Middeleeuwen. Ze duurden van 1100

²⁶⁾ J. Slomp, *Islam*, Kampen 1999, p. 59 e.v.

- 1300, om precies te zijn van 1096- 1291. In 1291 viel de kruisvaardersburcht Acco in het 'heilige' land . Franciscus leefde eind twaalfde, begin dertiende eeuw (1181 - 1226). Hij is in de Middeleeuwen zijn tijd al vooruit en is in feite een overgangsfiguur tussen de Middeleeuwen en de Renaissance. Tijdens het leven van Franciscus waren er drie kruistochten: de derde kruistocht van 1189 - 1192, de vierde kruistocht van 1202 - 1204 en de vijfde van 1217 - 1221. Bij deze laatste was Franciscus nauw betrokken. Hier vond in Damiate de befaamde ontmoeting tussen hem en de sultan plaats. Hoewel uitermate gehoorzaam aan het gezag in Rome, was Franciscus toch ook een grote tegenspeler van de Paus. *Waarom werden de kruistochten begonnen?*

'In 1071 versloeg de felle Turkse stam van de Seldsjoeken de strijdmacht van Byzantium bij de slag van Nanzikert. Zij drongen Klein-Azië binnen en ontnamen het Oost-Romeinse Rijk meer dan de helft van zijn grondgebied.' 27 De Byzantijnse keizer Alexius vraagt hulp aan paus Urbanus II van Rome, die hier op in gaat. Deze paus begint de kruistochten onder het motto 'Deus vult' (God wil het). Andere pausen zetten de strijd voort.

Machtspolitiek

Een van de motieven om de kruistochten te beginnen is tot op heden een motief om een oorlog te beginnen. Het was destijds de onmacht om het immens-grote West-Romeinse rijk met al die verschillende landen onder één gezag te houden. Die onmacht zocht een uitweg in het vinden van een gemeenschappelijke vijand. Daarmee kon men dan de eigen machtspolitiek vasthouden en prolongeren. En de vijand was er! In dit geval de 'muzelmannen' (de moslims). Hadden zij niet de heilige plaatsen veroverd en bezet! Die moésten worden heroverd. Elk politiek conflict heeft externe én interne factoren. Externe factoren kunnen de onlust en onrust in eigen land kanaliseren en toedekken. Wrede machtspolitiek kan lang duren, maar eens loopt ze vast. Dan destabiliseert een samenleving en kan zelfs uiteen vallen. De voorbeelden hiervan liggen voor het oprapen. Daarbij kwam de onmacht om adequaat te reageren op de vernieuwende ontwikkelingen in eigen samenleving en cultuur (filosofische denkbeelden, kunst, 'ketterse' stromingen e.a.).

Franciscus en de Islam

De kruisvaarderstaal van paus Urbanus: "Vanaf de grenzen van Jeruzalem en vanuit de stad Constantinopel is een huiveringwekkend bericht tot ons gekomen ... van een vervloekt ras, totaal van God vervreemd, dat de gebieden waar deze

²⁷⁾ *De geschiedenis van het christendom*, Den Haag 1979, p. 268

christenen wonen binnengedrongen zijn. Ze richten grote verwoestingen aan door het zwaard, plundering en het vuur." De paus zette de lijst van Turkse wandaden nog een tijd voort. Hij sprak van de ontwijding van kerken, de verkrachting van heilige maagden en andere vrouwen, de foltering en het vermoorden van mannen. Hij appelleerde op het Franse eergevoel: "Gedenk de grootheid van Karel de Grote. O dappere strijders, afstammelingen van onoverwinnelijke voorouders, laat zien dat u niet gedegenereerd bent. Laat alle tweedracht varen. Laat alle oorlogen rusten. Ga op weg naar het Heilige Graf, ontruk het Heilige Land aan dit ontaarde mensenras en neem het zelf in bezit!" 28

De zachtmoedige taal van Franciscus: 'De Heer zegt: "Zie, Ik zend u als schapen tussen wolven. Wees dus omzichtig als slangen en eenvoudig als duiven." Daarom mag iedere broeder, die onder Saracenen en andere ongelovigen wil gaan, vertrekken met verlof van zijn minister en dienaar. En de minister zal verlof geven en zich niet verzetten, als hij ziet dat zij geschikt zijn om uitgezonden te worden; want hij zal aan de Heer rekenschap moeten afleggen als hij hierin of in andere zaken zonder onderscheidingsvermogen te werk is gegaan. De broeders echter die vertrekken kunnen op twee manieren geestelijk onder hen leven. De ene manier is dat zij geen ruzie maken of woordenstrijd aan gaan, maar zij zullen om God ondergeschikt zijn aan ieder menselijk schepsel en belijden dat ze christenen zijn. De andere manier is dat zij, als zij zien dat het God behaagt, het woord van God verkondigen, opdat dezen geloven in de almachtige God, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, in de Schepper van alles, en in de Zoon, de verlosser en redder, en opdat zij gedoopt worden en christenen worden. Want wie niet herboren is uit water en de Heilige Geest, kan het Rijk Gods niet binnengaan.' 29

Wat opvalt in deze tekst is, dat ook Franciscus ervan overtuigd is dat moslims bij Christus horen en dus bekeerd moeten worden (?), echter zonder dwang en als het dopen niet lukt dan blijven de moslims toch geliefden van God. Van Munster commentarieert: 'Terwijl de kruisvaarders er in de naam van God op uit trekken om de ongelovigen en dus slechte Saracenen aan zich te onderwerpen, belijden de broeders het tegenovergestelde. Zij willen zich om God aan de Saracenen onderwerpen en in

28) *De geschiedenis van het christendom*, a.w. p. 271

29) H. van Munster, *De mystiek van Franciscus. De macht van barmhartigheid*, Haarlem 2002, p. 202.

dienstbaarheid hun leven delen. Zij zullen, als zij merken dat dit God behaagt, ook vertellen waarom zij dit doen. Zij moeten zich niet voor hun inspiratie schamen, maar het woord van God verkondigen.' (p. 206/207). Andere auteurs zeggen het zo: 'Toch belette deze keuze voor een zo verregaande verdraagzaamheid hem niet om eerst en vooral te getuigen door de wijze van leven en pas desgevraagd ervoor uit te komen volgeling van Christus te zijn. De eigen overtuiging en levenskeuze bleef overeind staan.'³⁰ Ten opzichte van de kruisvaarders was Franciscus zijn tijd dus ver vooruit. Hij wees het geweld en het doden af. Op het punt van het dopen en bekeren van moslims was hij wél weer een kind van zijn tijd. Ik denk dat de interreligieuze ontmoeting niet gediend is met dopen en bekeren van andersgelovigen. Christenen vol geloofsijver en bekeringsdrift vinden mij niet aan hun zij. Laten 'oecumenischen' en 'evangelischen' hierover stevig met elkaar in debat gaan, dat zal nodig zijn in de komende tijden.

Franciscus en de sultan: 'Vrede en alle Goeds'.

Het verhaal over de ontmoeting tussen Franciscus en de sultan (te Damiate in 1219, tijdens de vijfde kruistocht) zal zeker mythologische trekjes hebben, maar is ook een prachtig voorbeeld van hoe je, vanuit je eigen geloof, met andersdenkenden en andersgelovigen kunt om gaan. Tot op vandaag. Het verhaal gaat zo: Franciscus wil met enkele broeders uit het christelijk kamp oversteken naar de vijand. De kardinaal is daar tegen, maar als hij aandringt laat deze hen toch gaan. De sultan ontvangt hen, zeer tegen de zin van zijn geestelijke adviseurs. Deze lieden willen goede argumenten horen van Franciscus en zo niet, 'laat ons dan maar het hoofd afhakken.' (van Munster a.w. p. 212) Zij namen dus afscheid, gingen heen en wilden er niet meer naar luisteren. En de sultan bleef en de twee geestelijken, Franciscus en zijn medebroeder. Toen zei de sultan tot hen: 'Heren, ze hebben mij gezegd om namens God en de leer u uw hoofd te laten afhakken, want zo schrijft de leer het voor. Maar ik zal tegen de leer ingaan; ik zal u niet het hoofd laten afhakken, want dan zou ik u er een slechte beloning voor geven dat u uzelf in stervensgevaar hebt gebracht om mijn ziel, naar uw inzicht, te geven aan God de Heer.' Daarna zei de sultan hun dat, als ze bij hem wilden blijven, hij hun veel land en grote bezittingen zou geven. Ze zeiden hem dat ze er niet zouden blijven, omdat men hen niet wilde aanhoren noch naar hen wilde luisteren; ze zouden

³⁰⁾ E. van den Goorbergh en Th. Zweerman, *Franciscus van Assisi. Over zijn evangelische bezieling en de betekenis ervan voor onze tijd*, Nijmegen 2003, p. 240.

teruggaan naar het kamp van de christenen, als dat zijn bevel was. De sultan zei hun toen dat hij hen graag veilig naar het kamp zou laten begeleiden. Daarna liet hij voor hen goud en zilver en zijden stoffen in grote hoeveelheden aanslepen en beval hen aan te nemen wat ze wilden. Ze zeiden dat ze niets zouden aannemen, omdat ze zijn ziel niet konden brengen tot God de Heer; dat ze veel liever zijn ziel bij God de Heer zouden brengen dan dat ze al het waardevolle zouden krijgen dat hij hen liet zien. Maar als hij hun te eten zou geven, zouden ze daarna weggaan, omdat ze niets anders konden doen. De sultan liet hun voldoende te eten geven; ze namen afscheid van de sultan en hij liet hen veilig tot aan het kamp van de christenen brengen.' (van Munster, a.w. p. 212/213)

Enkele lijnen naar nu

De 'mentaliteit' van Franciscus is nodig tegenover een kruisvaardersmentaliteit. Want die 'mindset' is er altijd en overall, bij zowel christenen als moslims. Wie ten strijde trekt tegen anderen met Christus of Mohammed in het vaandel heeft zich al voor het karretje van een politieke machthebber laten spannen. De geest is dan vergiftigd door haat en gevoelens van superioriteit. Dictators en andere politieke wellustelingen kunnen hier volop gebruik van maken, ze omarmen heel graag religieuze fanatici. Inhumane politiek mobiliseert de harde en onverdraagzame kanten van de godsdiensten. Mensen als Franciscus daarentegen varen op de koers van de 'zachte krachten' in het leven. Daar word je niet soft van, veeleer stevig en standvastig. 31

De periode van de kruistochten is een zwarte bladzijde in de geschiedenis van het westen en van de kerk. Maar moslims die hedentendage te pas en te onpas teruggrijpen op deze periode van negen eeuwen terug willen er vaak hun eigen daden mee rechtvaardigen. Jan Slomp noteert dat voor moslims-schrijvers uit die tijd 'de kruistochten nauwelijks interessant waren'. 32 Karen Armstrong: 'De kruistochten waren schandalige maar bepalende gebeurtenissen in de geschiedenis van het Westen. Voor de moslims in het Nabije Oosten waren zij vernietigend, maar voor de grote meerderheid van de moslims in Irak, Iran, Centraal-Azië, Malakka, Afghanistan en India waren zij incidenten aan ver weg gelegen grenzen. Pas in de twintigste

³¹⁾ In mijn *De spiritualiteit van het gewone leven. Over veerkracht* (Kampen 2005) schreef ik het hoofdstuk 'De rol van de religie in de multiculturele (westerse) samenleving.'

³²⁾ J. Slomp, a.w. p. 53

eeuw, toen het Westen machtiger en dreigender was geworden, zouden islamitische geschiedkundigen zich gaan verdiepen in de middeleeuwse kruistochten, en met heimwee terugkijken naar de glorieuze Saladin, verlangend naar een leider die in staat zou zijn de nieuwe kruistocht van het Westerse imperialisme in te tomen.' 33 Anton Wessels analyseert het verschijnsel fundamentalisme en constateert dat een kruistocht-mentaliteit er steeds is en zal zijn, tenzij men kiest voor andere wegen. Hij pleit voor het volgende: 'Oplossing? Naarmate de regiems democratischer worden, kan de dreiging van het fundamentalisme afnemen. Het is van cruciaal belang na te denken over de wegen die bewandeld kunnen worden om het fundamentalisme tegen te gaan. In de mate waarin men erin slaagt politieke oplossingen te bevorderen en economische verbeteringen aan te brengen kan het fundamentalisme worden uitgedreven.' 34

Franciscus was wars van fundamentalisme en dwang in de godsdienst. Hij wilde slechts dienstbaar zijn en liet dat zien met zijn eigen leven, in navolging van Christus, zijn geliefde Meester en fundament. Dat wij doen als Franciscus, 'vrede en alle goeds' voor alle mensen, dwars door culturele en godsdienstige verschillen heen.

Andere literatuur:

C.C. de Bruin, *Handboek der Kerkgeschiedenis, tweede deel 'De Middeleeuwen'*, Den Haag 1965.

J. Hoeberichts, *Franciscus en de Islam*, Assen 1994. (Een standaardwerk dat geciteerd wordt in vele studies over Franciscus)

A. Schimmel, *In de naam van God, de Erbarmer, de Barmhartige. Een inleiding in de islam*, Zoetermeer 1997.

A. Wessels, *Gelukkig in de Akbarstraat*, Kampen 2004.

³³⁾ K. Armstrong, *Islam. Geschiedenis van een wereldgodsdienst*, Amsterdam 2003, p. 163.

³⁴⁾ A. Wessels, *Islam, verhalenderwijs*, Amsterdam 2001, p. 34.

Lied van Stem en Stad

Een stad

zal uit de hemel dalen

tuin in bloei aan lichtend water

vrouw in bruidstooi -

van godswege -

en een stem roept

'Ik maak alle dingen nieuw'.

Zo staat geschreven.

Wij, onder wolkkolommen

diep in stegen

mensen van de straat

- vandaag nog hier

en morgen waar gebleven -

zal ooit aan ons geschieden

wat geschreven staat?

Tekst, Huub Oosterhuis. Muziek, Antoine Oomen

Voor 'Stem in de Stad' in Haarlem, februari 2005 (tienjarig jubileum).

'Bid tot de Heer voor de stad waarheen ik jullie weggevoerd heb en zet je in voor haar bloei, want in de bloei van de stad is ook jullie bloei.'

Uit het bijbelboek Jeremia, hoofdstuk 29, 7.

14. Troost voor de stad

14. Troost voor de stad
Ter gelegenheid van het tienjarig jubileum van Stem in de Stad, ons oecumenisch diaconaal werk in Haarlem, dichtte Huub Oosterhuis het 'Lied van Stem en Stad'. Antoine Oomen componeerde er een prachtige melodie bij. Alleen al het zingen van dit lied tijdens onze stadsvieringen is troostrijk en hoopvol. Hiernaast staat de tekst. Ik volg de dichter en meng zijn dichtregels met de profetische visie van Jeremia.
Troost voor de stad. Wie kan dat geven? Troost voor de mensen in de stad, in onze steden, in Haarlem, in Nijmegen, wie heeft dat in huis? Misschien hebben enkele lezers of lezeressen een paar maanden terug, dat artikel over mijn stad in HP/De Tijd gelezen. Haarlem wordt in klinkende zinnen de hemel in geprezen. Het is de allerbeste plek om te wonen en te leven, zegt de schrijver. 'Het is een bourgeois-achtige stad, waar hoffelijkheid nog niet uit de mode is, waar algemeen beschaafd Nederlands wordt gesproken, waar genoeg schrijvers, kunstenaars en musici wonen voor een gezond cultureel klimaat, waar de burens geen vreemden zijn en waar het leven je voortdurend lijkt toe te lachen.'³⁵ Troost voor deze stad lijkt helemaal niet nodig. Sociale problemen zijn er niet. Het is hier een hemel op aarde. Alsof de schrijver van dit artikel het nieuwe 'Lied van stem en stad' al kende. Onze stad is nú al 'een vrouw in bruidstooi van godswege'. Vleidend is dit alles - hoewel, toch eerder kortzichtig oppervlakkig. Want de euforische schrijver van dit artikel heeft niet 'diep in stegen' gekeken. Hij bekijkt de stad 'van boven' en niet 'van onderen'. Hij ziet de mooie straten en pleinen, de gevels en de hofjes, de musea en de theaters. Zeker, dat is ook prachtig, toeristisch gezien is het een lust voor het oog. Met een pilsje op een terrasje lijkt alles gaaf en af. En zo moet het ook heel vaak gaan! Ik glip ook wel eens uit onze gebouwen vandaan. Even genieten van de stad. Even een espresso in de zon, met de carillons van de mooie kerken op de achtergrond. Je fleurt ervan op. Maar om de hoek, 'diep in stegen', op het dak van een troosteloze parkeergarage, och arme, daar stond hij, 'mens van de straat, vandaag nog hier en morgen waar gebleven?' Ja, waar ben je gebleven Paul? God, waar was Jij? toen Paul sprong en viel, en dóód viel. Waar waren wij? We weefden draden onder zijn moeizame bestaan, maar niet genoeg. Hij viel er dwars doorheen. Pal erop droomde ik dat ik zelf sprong, het badende zweet toen ik wakker schrok, herinnerde mij aan zijn en onze onmacht. Schamele troost in een tijd van overvloed en onbehagen.

³⁵⁾ A. van der Horst, De lokroep van heerlijk Haarlem. In: HP/De Tijd van 1 april 2005.

Troost is de binnenkant van de naastenliefde, ook van ons diaconale werk. Troost is de meerwaarde van hetgeen op zich genoeg is. Troost is verwant aan het Engelse 'trust': vertrouw je mij, ik jou? Troost is een net iets steviger handdruk. Het is een knipoog vol mededogen. Troost is tóch nog maar even dat extra bezoekje, of een bloemetje voor die treurende mens, zomaar. Troost is aandacht met een uitroepteken! Troost is de tweede mijl waar de Bergrede van spreekt, is meer dan het gewone. (Mattheus 5, 41 en 47). Slechts hij of zij die troost kan ontvangen, kan ook troost geven. De plek van waaruit troost gegeven én ontvangen kan worden ligt diep in ons. Precies daar waar we gewond zijn geraakt op de levensweg. Het is tevens de plek waar we stoten op vragen die nooit een bevredigend antwoord zullen krijgen. Het is dat domein in ons, waar ons verdriet ligt opgeslagen, ons oerverdriet zelfs. 'In werkelijkheid richt de troost zich niet op een incidenteel verdriet. Hij reikt altijd daaroverheen naar iets fundamenteelers.'³⁶ Ik lees en herlees de diepzinnige gedachten van deze auteur, waarmee hij de psychologie passeert én integreert. Het volgende citaat is contemplatief van aard en herinnert de theologie aan haar gesprekspartner, de filosofie, in dit geval de literatuur over de 'consolatio' (vertroosting). 'Het oer-verdriet ligt als een donker weekdier, een droesem op de bodem van de ziel. Elke beroering van de ziel maakt het hele bestaan donker. Het bestaan is een verward kluwen, waaruit men heldere, rechte draden kan spinnen. Maar hoe men ook spint, er blijft een rest bestaan, die het meest eigenlijke en substantiële in zich bevat. Tot hier kan men zijn bestaan kunstmatig verhelderen en opvrolijken, maar niet verder. Deze donkere rest is de melancholie. Wij kunnen deze rest niet verhelderen en niet verwijderen, want het is de wortel van ons bestaan, de plaats, waar onze individualiteit met het leven en de wereld verbonden is. Wie ons deze melancholie ontnemen zou, zou ons van onszelf vervreemden en ons doden. Wij willen haar ook niet missen, integendeel: wij koesteren onze melancholie en hiervoor, niet om haar te bestrijden, hebben wij behoefte aan troost. Onze grote angst is niet: te verzinken in de bodem van dit oer-verdriet - veeleer is dat onze grote nostalgie - maar ervan losgesneden te worden. Het eigenlijke object van onze angst is de meedogenloze helderheid die de wortels van ons individuele bestaan zou doorgronden en oplossen. De troost doet deze wortels nog dieper doordringen in de bodem. Hij brengt

³⁶) C. Verhoeven, 'Filosofie van de troost.' In: Idem, *Rondom de leegte*, Utrecht 1969 (6de druk), p. 53.

beweging in het grote, donkere verdriet, dat de substantie van de ziel is.' 37

Naast deze filosofische reflectie is er ook de profetische oproep. Beiden voeden elkaar, de profeet brengt nog meer leven in de dieptepeiling van de filosoof omdat hij de politiek-maatschappelijke context laat meedoen. Jeremia is een troost-profeet, hoewel de troost bij oppervlakkige lezing uit zijn tenen lijkt te komen. Wie Jeremia leest wordt door elkaar geschud. Hij is een felle. Jeremia jermieert, klaagzingt en profeteert. Hij smijt woorden vol onheil in de richting van zijn volk en vertolkt de kritiek van zijn Schepper op ons menselijk bedrijf, vaak verpakt in mooie poëzie: 'Ik heb je geplant als een edele druif, een prachtige stek, maar wat ben je geworden? Een verwilderde wijnstok, woekerende ranken!' (Jer. 2,21)

Jeremia wordt door zijn grote Opdrachtgever op de hielen gezeten, maar hij wil eigenlijk helemaal niet. 'Nee, Heer mijn God! Ik kan het woord niet voeren, ik ben te jong.' (1,6) Het volk, zoals altijd en overal elk volk, is uit op eigen belang. Het nationalisme viert hoogtij en men bekommert zich nauwelijks om de onderkant en de achterkant. Uiteraard is men er niet van gediend dat iemand als Jeremia hen herinnert aan de bronnen van de gerechtigheid. Actueel tot vandaag de dag! 'Den Haag' zegt en dicteert: 'Bemoei je met je eigen zaken kerken, wij lossen de toestanden met die asielzoekers wel op.'

Zij die willen gaan in de voetsporen van de profeten zijn, bijbels gezien, ballingen in hun eigen stad. 38 In overdrachtelijke zin te verstaan. Mensen van goede wil (gelovige mensen) zijn altijd mensen van de ballingschap. Natuurlijk, wij wonen en leven in een concrete stad, maar onze burgerrechten hebben we van elders ontvangen. We wonen hier wel, misschien al generaties lang, maar we véstigen ons hier nooit definitief. Gelovige mensen zijn altijd ook nomaden, vreemdelingen en bijwoners (zoals Paulus zegt). *We leven onder wolkkolommen*, zegt de dichter. Zoals het volk van God in de woestijn door een wolk naar voren, naar toekomst werd geloodst. (Exodus 13, 21,22) Ons huis is per definitie

³⁷⁾ Verhoeven, a.w. p. 54.

³⁸⁾ K. A.D. Smelik, Correspondentie in ballingschap: De literaire en theologische functie van Jeremia 29. In: *Amsterdamse Cahiers nr 14*, Kampen 1995, p. 88. Smelik trekt de stad breder dan alleen Babel. In vers 29 staan bij het woordje stad dan ook niet de naam Babel. Het is elke stad, 'hoe die ook heet.' ('de stad' kan hier distributief worden opgevat).

een doorgangshuis. Omdat we wel ín, maar niet ván de wereld zijn - dat is zó cruciaal - hebben we een enorme vrijheid ontwikkeld. Dat houdt Jeremia zijn landgenoten in den vreemde voor. Gebruik die vrijheid die je meegekregen en ontwikkeld hebt in jullie lange traditie van uittocht om de bloei en de vrede van die vreemde stad waar je nu bent (Babel) te bevorderen, 'zoekt de vrede voor de stad waarheen ik u verbannen heb en bidt voor haar tot de Ene,- want in haar vrede zult gij vrede hebben!' (vert. 'Naardense Bijbel') Breng daar in Babel, of welke stad dan ook, de troost, de vrijheid en de blijheid van de kinderen Gods binnen. Hier corrigeert de profeet de filosoof, omdat de 'donkere rest' in de ziel (en in de ziel van de stad!) niet de melancholie is, maar de vrede en de vreugde. En jullie kunnen die troostvolle vreugde genereren, omdat je weet dat je ééns samen met alle mensen van alle landen en steden een écht vader- en moederland zult hebben. Leef niet ingekapseld in regels, geboden en wetten die mensen knevelen, maar probeer recht en vrede uit.

Met zijn woorden in briefvorm troost Jeremia de weggevoerde mensen in Babel én de mensen die achterblijven in Rama. 'In Rama hoort men klagen, bitter treuren. Rachel beweent haar zonen, zij wil niét worden getroost. Haar kinderen zijn er niet meer.' Niét getroost? Nee, er is niks zoetsappigs aan troost. Wie met de treurenden en de verdrietigen de diepte van verdriet en wanhoop intrekt, staat met lege handen. Daarom citeert de evangelist Mattheus exact deze passage bij de kindermoord in Bethlehem. (Mattheus 2,17,18)

Talloos zijn de ontroostbaren in stad en land. Zoals Tariq uit de Soedan, toen hij te horen kreeg dat hij géén verblijfsvergunning kreeg. Zes jaar is hij in Nederland, zes jaar! En hij is ziek. Zelden heb ik iemand zo zien huilen, de tranen golfdén over zijn mooie, zwarte gezicht. Wie troost staat per definitie met lege handen. De kunst van het troosten wordt onder het kruis geleerd, onder het kruis van Paul en Tariq en onder het kruis van ieders hoogstpersoonlijke ballingschap.

Maar toch! 'Temidden van een kakofonie van stemmen is er nu tien jaar lang in deze stad een diensthuis, een helpdesk voor wie het in de chaos niet meer zien zitten, een stille plek om te dromen en te hopen, te waken en te wachten. Langs wonderlijke wegen druppelen daar mensen binnen, langs pijnpunten, hongerstraten, zwerfhuizen, wachtkamers bij de dokter, politiecellen, tippelzones, bijstandsloketten. Een stem doet open, heet je welkom, roept je binnen en vraagt: wat kan ik voor je doen? Er is een stem in de stad, die geen paspoort vraagt, geen verantwoording, geen tenue de ville. Een stem die alleen maar contact zoekt, netwerken knoopt, mensen

samenbrengt, die elkaar helpen. Ze klinkt uit de mond van velen en ze richt zich tot allen in nood, zonder aanzien des persoons. En ze biedt de steun van mensen aan, zonder betaling, zonder garanties, zonder verdienste. Een makelaarsfamilie is het, die de verbindingen tussen mensen open houdt, tussen rijken en armen, tussen gesettelden en thuislozen, ouders en kinderen, autochtonen en allochtonen, radicalen en gematigden, zondaars en heiligen, tussen burgers en overheden, tussen het ene loket en het andere.' 39 Dat deze troostende aanwezigheid mag bloeien in onze steden. Ooit zal aan ons geschieden wat geschreven staat!' 40

³⁹⁾ A.W.J. Houtepen, *Het hart van de Zaak. Over God en samenleving*. Lezing tijdens het jubileumcongres van Stem in de Stad te Haarlem met de gelijknamige titel. Haarlem, 19 mei 2005 (niet elders gepubliceerd).

⁴⁰⁾ Dit hoofdstuk verscheen eerder in: *Praktische theologie*, nummer 2 van 2006 (33ste jaargang), p. 229 - 234.

Lied van Mozes

De hemel mag horen.
Maar luchtruim en wolken,
zon maan en sterren,
hebben geen oren.
Zomin als de aarde
met bomen en dalen
en bergen en stromen -
jij, mens, hebt de oren, het
hart.
Nu geef Hem gehoor,
wees niet langer in dromen,
in vluchtige dromen verward.
Hij leerde je woorden.
Hij heeft ze gegeven,
van zuiden tot noorden
een land om te leven -
van westen tot oosten
van zee tot zonsopgang
je rots en je vader.

Je kinderen zullen
hun kinderen verslinden,
de moeder de dochter,
de dochters hun zonen.
Een sleep van gedierte
zal over je komen,
een lente van zwavel,
een eeuw van ontzetting en
rouw.
Maar keer je je hart
naar mij om, uit de dood,
ik zal mij bekeren tot jou.
Nu kies dan het leven.
Het daalt uit de hemel
als dauw op de aarde,
als licht uit het donker.
Het komt als een stormwind
met stoten en vlagen -
jij kunt het volbrengen
in vlagen van donker en
licht.
Gezegend je nachten,
gezegend je dagen,
je hart, je verstand, je
gezicht.

Hij spoorde je op in de
nacht.
Hij heeft je gevlogen,
Hij leerde je vliegen,
Hij strekte je vleugels met
kracht.
Je wou Hem verlaten
voor levende doden.
Hem tarten, je redder,
met krenge van goden.
Maar dat zal je weten:
in duizelingwekkende
diepte getuimeld,
vervloekten, zo ver van de
zon.
Zijn woorden vergeten
is dorsten en sterven.
Zijn woorden alleen zijn de
bron.

Uit het bijbelboek
Deuteronomium, hoofdstuk 32
(vrij vertaald door Huub
Oosterhuis).

'Zoals een adelaar over zijn jongen waakt en voortdurend erboven blijft zweven, zijn vleugels uitspreidt en zijn jongen daarop draagt, zo heeft de Heer zijn volk geleid, hij alleen: geen andere god stond hem bij.'

Uit het bijbelboek Deuteronomium, hoofdstuk 32,11 en 12.

15. Beloofd land

Beloofd land - met dit visioen wil ik dit boek eindigen. Er is ons wat belóófd. We leven onder een belofte. Als een vader of moeder tegen een kind zegt: ik beloof je dat ik je morgen zal helpen bij je huiswerk, dan gaat dat kind daar vanuit, dan vertrouwt zij erop dat haar ouders hun belofte waarmaken.

'Onder de belofte' kan het kind rustig gaan slapen, want morgen kan ze rekenen op steun en hulp. Ze staat er niet alleen voor. Woorden als 'ik beloof je' of 'ik zweer je' zijn verplichtende woorden die pas in de daad tot vervulling komen. Als de ouders de dag erop het kind laten zitten, dan waren de woorden van hun beloftes oneerlijk. Oneerlijk uitgesproken woorden leveren teleurgestelde mensen op. Dat komt veel voor. Woorden die niet waargemaakt worden hangen in de lucht en kunnen beter niet uitgesproken worden.

Woorden die paaien en draaien, ach, wie gebruikt ze niet? Voor de 'lieve vrede' of om 'erger te voorkomen', zeggen we dan, maar we weten dat we om de hete brij heen draaien. We weten in ons hart dat we recht op de zaak of de persoon af moeten stappen, maar we durven niet. We zijn bangerds die zich maar al te vaak achter mooie woorden verschansen. Échte woorden raken het hart, dat voel je, dat merk je, en daar in het hart, waar de goede woorden landen worden ze omgezet in daden. 'Ik hou van je', zegt de verliefde tegen de geliefde, en de ander ervaart het en ze vallen in elkaars armen in een daad van overgave aan elkaar. Of zoals Dietrich Bonhoeffer (1906-1945). We keken onlangs naar een mooie documentaire over zijn leven. Hoe hij met woorden Hitler weerstond en hoe de woorden tot daden werden toen hij samen met anderen een aanslag op deze vijand van Gods verbondsvolk beraamde - hoe dat mislukte en deze daad werd afgestraft met de dood door de strop. 'Mij kun je doden tiran, maar mijn woorden niet!'. Dát zeggen de helden en de heiligen van de menselijke geschiedenis.

'Woorden' heet het bijbelboek Deuteronomium in de Hebreeuwse taal. En dan precies in de betekenis van woord-daad (*debarim*). Woorden vol belofte, aan de vooravond van de intocht in beloofd land, uitgesproken door de grote godsvriend Mozes. 'Nooit meer heeft Israël een profeet gekend als Mozes, met wie de Eeuwige zo vertrouwelijk omging.' (34,10)

'Woorden' is het vijfde en laatste boek van de thora (de 'wet' van Mozes). Op de vingers van één hand kun je ze tellen, deze vijf boeken. Druk ze dicht tegen je hart, je zult de woorden ervan levenslang nodig hebben.

In de eerste van de vijf thora-boeken, Genesis, lezen we de wordingsgeschiedenis van de mens, van Adam, van Eva - van jou en mij. Genesis is één groot leer-gedicht, dat vertelt waar het met ons en deze wereld vanaf het begin (in den beginne,

Beresjiet) in principe om begonnen is. Waarom gaat het dan? Dat jouw naam steeds meer samenvalt met wie je bent en dat de schepping doorgaat. 'Namen' (*Sjemot*) heet het tweede boek van de thora, ook wel Exodus. Wie ben je dan? Toch niet zomaar iemand! Nee, je bent een geliefd kind van God en in die liefde komt je naam tot volle bloei. Zo prachtig en ontroerend; Jezus die zich in de graftuin na zijn opstanding omdraait naar Maria en zegt: 'Maria!' En zij zegt: Rabboeni, mijn meester. Bij haar naam geroepen, gekend en bemind. Inderdaad, je wordt geroepen. Dat is het derde boek van de thora, Leviticus. In de bijbelse taal heet het 'God riep' (*Wajikra*). Je doolt hier niet zomaar wat rond op aarde, je hebt een roeping, een bestemming. Er zit doel en richting in je bestaan, het gaat ergens heen met deze wereld. We tollen niet zomaar wat rond in de kosmos. Ja dat ook wel, maar met dié 'wetenschap' schiet je niks op als je in de put zit, als je levensmoe bent of als machthebbers de zoveelste stupide oorlog beginnen. Nee, dan heb je een steun in de rug nodig, dan heb je uithoudingsvermogen nodig. Als we belanden in de woestijn, in het woest en ledig van ons persoonlijke bestaan en het bestaan van de wereld, dan hebben we woorden van troost en bemoediging nodig en woorden van verzet en strijd om de tirannen te weerstaan. 'In de woestijn' heet het vierde boek van de thora dan ook (*Bemidbar*). Lees maar wat we allemaal meemaken op onze levensweg. Reuzen en vijanden die ons naar het leven staan, verschrikkingen en ziektes. Paarden en wagens die de oorlog willen. Wat ons dan overeind houdt? Woorden die tot daden worden en daden die zich weer funderen in het woord, het laatste boek van de thora (*Debarim*).

De vijf boeken van Mozes dus, de thora. En Mozes die in ons bijbelgedeelte, aan het eind van zijn leven, dit alles nog eens samenvat in een lied, het lied van Mozes in hoofdstuk 32. Het lied bezingt de kern waarom ons leven draait. Mozes wijst zijn volk en ons een Rots aan (vijf keer 'rots' in de tekst). Degene die ons schiep is een Rots. God is de betrouwbare, zijn woorden geven richting, duiding en bestemming. Niet dat het dan allemaal op rolletjes gaat. Nee, je hebt je eigen verantwoordelijkheid, je bent geen marionet aan een goddelijk touwtje. Je hebt ook de vrijheid om weg te lopen en je hoop en verwachting op te geven en de wereld de rug toe te keren. 'Als jullie mensen denken dat je het altijd maar weer met oorlogen kunt oplossen, doe het dan maar, je zult vanzelf zien waar het dan op uitdraait, namelijk nog meer geweld en oorlog.' 'En wil je mij', zegt God dan, 'er a.u.b. buiten laten, misbruik mijn naam toch niet zo.' God belooft en doet wat hij belooft. God laat niet varen de werken van zijn handen. Zijn woorden zijn tevens zijn daden en omgekeerd. Maar jij, jullie, volk van het verbond toen en nu, Israël en de kerk; wij draaien er ons

onderuit. *'Je wou Hem verlaten / voor levende doden. / Hem tarten je redder / met krengen van goden.'* Eigenlijk geloven jullie mensen geen snars van mijn belofte. Jullie worden *'vadsig en vet, raakten verzadigd, werden dik en rond.'* (32,15) En dat wil 'beloofd land' zien, erin binnengaan zelfs! Denk je nou echt dat het daar wat wordt als je mijn woorden van vrede en recht achter je laat en allerlei vaagheden achterna loopt? *'... luchtruim en wolken, / zon, maan en sterren hebben geen oren.'*

En dan verwoordt de dichter de woede van God, hoe hij alles wat zijn woord weerstaat met vuur en zwaard te lijf gaat. Je moet even slikken als je dit leest: *'Ik wet mijn bliksemend zwaard, ik ga het vonnis voltrekken. Ik zal mij wreken op mijn vijanden, ik reken af met wie mij haatten.'* (32,41) Past dit wel bij een liefderijke God? Is hij een wrekende God? Is dit niet religie uit de oude doos? Moet je dergelijke teksten niet schrappen? Of moet je het anders zien, en hebben wij van God toch teveel een getemde God gemaakt, een doetje? Terwijl de dichters (!) van de bijbelboeken hem juist laten optreden als iemand die kwaad kan zijn, teleurgesteld en boos, en die vervolgens behoorlijk tekeer gaat. Want het kán toch niet zo zijn dat onrecht het laatste woord is, je moet toch soms je stem verheffen, in actie komen en de beuk erin gooien. Een strijdbare God dus, die het niet kan velen dat zijn eigen schepsels er troep van maken. Dit is inderdaad oud-oosterse literatuur, hard tegen hard, niet geschikt voor onze zwakke, westerse magen. Maar hard tegen hard gaat het wel toe in onze wereld! Als je je niet wilt stellen 'onder de belofte' en er voor weg loopt, ja, dan zul je het weten ook, zingt het lied. Mozes is een profeet, dé profeet, en profeten agiteren luid en duidelijk. 41

De christelijke kerk geeft aan dat ze niet zonder de bijbelse thora kan en wil. De kerk gelooft en belijdt dat ze de verhalen van Jezus niet goed kan begrijpen en aanvoelen zonder die vijf boeken van Mozes en wat daarop volgt, de profeten en de geschriften (samen Tenach). Synagoge en kerk staan samen 'onder de belofte' als broer en zus, waarbij de zus (de kerk) de

⁴¹⁾ Van mij zou trouwens die geweldstaal over God in bijbel en koran wel wat minder mogen, want de fundamentalisten die niet de literaire nuance willen kennen misbruiken ze zomaar voor hun religieuze 'kruistochten'.

oudere broer (het Joodse volk) door de eeuwen heen ongelooflijk veel kwaad en schade heeft berokkend.

De godsdienstig-profetische verhalen van de joodse bijbel, inclusief het lied van Mozes, bevatten geen vaderlandse geschiedenis van het volk Israël, noch zijn ze een spoorboekje voor de toekomst van de huidige staat Israël. Geloof en politiek hebben met elkaar te maken, maar religie en overheid (kerk en staat) moet je ook uit elkaar houden. Als een religie, een geloof of een ideologie de dienst gaat uitmaken in een land, dan gebeuren er ongelukken. We zien dat wereldwijd gebeuren. In de Arabische wereld volop, maar ook in onze westerse wereld als wij buigen voor de macht van de vrije markt van dollar en euro. Religie, als het goed is, herinnert de overheden aan *het goede leven* voor alle mensen, aan 'beloofd land' voor iedereen met speciale aandacht voor de kleinen en de geringen. Religie is een appèl. Dát appèl - het goede leven, vrede en recht - lezen de godsdiensten in hun heilige boeken, dát was de samenvatting van Mozes in zijn lied en het werd door Jezus uitgetekend en geleefd in de Bergrede.

Godsdiensten en religies zijn er om de droom van vrede levend te houden, om mensen te inspireren en hen te wijzen op hun Schepper die goed land heeft beloofd en dit ook zal géven als mensen zich aan zijn spelregels van gerechtigheid en naastenliefde houden. Iemand als Mozes leert ons die spelregels vol belofte en hoop. Hij ontving ze van zijn God én gaf ze aan ons door in het prachtige lied over de adelaar. *'Zoals een adelaar over zijn jongen waakt en voortdurend erboven blijft zweven, zijn vleugels uitspreidt en zijn jongen daarop draagt, zo heeft de Heer zijn volk geleid, hij alleen: geen andere god stond hem bij.'* (32,11 en 12). Ga in vrede, laat je uit je veilige nest duwen op zoek naar beloofd land. Als je denkt dat je valt, vliegt de adelaar onder je langs en vangt je op, op weg naar nog grotere hoogten, tot God zal zijn alles in allen.

Andere publicaties van Jurjen Beumer
Andere publicaties van Jurjen Beumer,
onder meer:

*Intimiteit en Solidariteit. Over het evenwicht tussen
dogmatiek, mystiek en ethiek*, Baarn (Ten Have) 1993.

*Pleisterplaatsen. De spiritualiteit van de diaconale gemeente
en parochie*,
Baarn (Ten Have) 1994.

Onrustig zoeken naar God. De spiritualiteit van Henri Nouwen,
Tielt (Lannoo) 1996, derde druk 1999. Vertaald in zeven andere
talen.

*De langste reis is de reis naar binnen. Het politiek/mystieke
leven van Dag Hammarskjöld*, Baarn 1997 (Ten Have), vierde druk
2000. Ook vertaald in het Zweeds.

Reikhalzend. Spiritualiteit uit het hart van de stad, Baarn
(Ten Have) 1999.

Op de drempel. Gebeden bij wisselend tij, Baarn (Ten Have)
1999.

Als de dag ontwaakt. De kleur van het leven in woord en beeld.
Samen met de Twentse kunstschilder Ton Schulten. Baarn/Tielt
(Lannoo, Ten Have) 2000, derde druk in 2003.

Als alles duister is. Gebeden en gedachten bij het sterven,,
Baarn/Tielt (Ten Have, Lannoo) 2002, tweede druk 2003.

Vrede en alle goeds. Meditatief weekboek, Baarn (Ten Have)
2003.

*Beelden van de Eeuwige. Over de IK-BEN - woorden uit het
Johannes-evangelie*, Hilversum (uitgave NCRV) 2004.

De spiritualiteit van het gewone leven. Over veerkracht, Kampen
(Ten Have) 2005.

*De spiritualiteit van de navolging. Over discipelschap en
discipline*, Gorinchem (Narratio) 2007.

Dr. Jurjen J. Beumer (1947) is predikant en directeur van
Stem in de Stad, een oecumenisch diaconaal centrum in
Haarlem. jjbeumer@antenna.nl